

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ

Кафедра фінансів та обліку

**ДІЯЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ
АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ПОЛЯНЧИЧ Василюк Петрівни

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ВІНІЧУК Марія Володимирівна

Рецензент
доктор економічних наук, професор

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«__» _____ 2023 р., протокол № __
завідувач кафедри фінансів та обліку

підпис

МЕЛЬНИК С.І.

(ПРИЗВИЩЕ, ініціали)

Львів
2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

Степан МЕЛЬНИК

«27» грудня 2022 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ПОЛЯНЧИЧ Васи́лини Петрівни**

1. Тема роботи «Діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів»
керівник роботи ВІНІЧУК Марія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент
затверджені наказом ЛьвДУВС від «26» грудня 2022 р. № 1403 о/с
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «08» травня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань фінансової розвідки та антикорупційних заходів, літературні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Провести теоретичне дослідження сутності, фінансової розвідки та її місце в системі протидії корупції, дослідити соціально-економічні чинники, передумови та наслідки корупції; проаналізувати показники діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції; здійснити оцінку сучасного стану та масштабів корупції в Україні; запропонувати напрями удосконалення методів боротьби з корупцією; дослідити міжнародний досвід діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків) Основні завдання фінансової розвідки, основні суб'єкти протидії корупції в системі фінансової розвідки, основні передумови виникнення та поширення корупції, основні наслідки корупції, кількість матеріалів, що пов'язані з підозрою у корупційних діяннях, направлених Державною службою фінансового моніторингу України до правоохоронних органів, динаміка сум фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних від корупційних діянь, в Україні у 2018–2022 рр., схема легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, через надання фінансові допомоги у формі позик, схема легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, через використання готівки, стан та динаміка зміни індексу сприйняття корупції в Україні у 2018–2022 рр., частка населення, яке взяло участь в опитуванні щодо досвіду корупційних практик в Україні у 2017–2022 рр., оцінка ефективності діяльності органів державної влади України в системі антикорупційних заходів у 2020–2022 рр., удосконалення діяльності банків щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь, основні напрями удосконалення системи протидії корупції в Україні.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ВІНІЧУК М.В.		
2	ВІНІЧУК М.В.		
3	ВІНІЧУК М.В.		

7. Дата видачі завдання «27» грудня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	20.01.2023	виконано
2	Написання першого розділу	20.02.2023	виконано
3	Написання другого розділу	20.03.2023	виконано
4	Написання третього розділу	20.04.2023	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	30.04.2023	виконано
6	Оформлення роботи	05.05.2023	виконано

Здобувач вищої освіти

_____

(підпис)

ПОЛЯНЧИЧ В.П.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

_____

(підпис)

ВІНІЧУК М.В.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ПОЛЯНЧИЧ В.П. Діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретико-прикладних засад діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів. Розглянуто теоретичні аспекти діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів, визначено сутність фінансової розвідки та з'ясовано її місце в системі протидії корупції, проаналізовано соціально-економічні чинники, передумови та наслідки корупції. Здійснено оцінку значення показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції та досліджено сучасний стан та масштаби корупції в Україні. Визначено стратегічні пріоритети діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.

Ключові слова: фінансова розвідка, фінансовий моніторинг, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, корупція, антикорупційні заходи, Державна служба фінансового моніторингу України.

ANNOTATION

POLYANCHICH V.P. Activities of financial intelligence in the system of anti-corruption measures. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

Qualification work is devoted to the study of the theoretical and applied principles of financial intelligence in the system of anti-corruption measures. The theoretical aspects of financial intelligence activities in the system of anti-corruption measures were considered, the essence of financial intelligence was determined and its place in the anti-corruption system was clarified, socio-economic factors, prerequisites and consequences of corruption were analyzed. An assessment of the performance indicators of the State Financial Monitoring Service of Ukraine in combating corruption was carried out, and the current state and extent of corruption in Ukraine was investigated. The strategic priorities of financial intelligence activities in the system of anti-corruption measures have been determined.

Key words: financial intelligence, financial monitoring, legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, corruption, anti-corruption measures, State Financial Monitoring Service of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ.....	9
1.1. Сутність фінансової розвідки та її місце в системі протидії корупції.....	9
1.2. Соціально-економічні чинники, передумови та наслідки корупції.....	15
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ.....	24
2.1. Аналіз показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції.....	24
2.2. Сучасний стан та масштаби корупції в Україні.....	31
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ.....	39
3.1. Напрями удосконалення методів боротьби з корупцією.....	39
3.2. Міжнародний досвід діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.....	45
Висновки до розділу 3.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Посилення процесів глобалізації, регіоналізації та євроінтеграції інтенсифікують взаємодію національних економік та зумовлюють трансформацію фінансових потоків в межах міжнародної економіки, формуючи при цьому потужну глобальну фінансово-економічну систему. Проте, не кожна національна економіка, що розвивається під впливом істотних дестабілізуючих чинників соціально-економічного й суспільно-політичного характеру, спроможна протистояти викликам і небезпекам сучасності, внаслідок чого зазнає значних деструктивних змін та піддається надмірному впливу факторів тінізації економічної діяльності, поширенню економічної злочинності й корупції та, як наслідок, легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. За таких обставин актуалізується проблема пошуку ефективних методів, способів та шляхів протидії зазначеним деструктивним явищам, що можна досягнути завдяки забезпеченню ефективної діяльності фінансової розвідки. Зважаючи на окреслені тенденції тематика дослідження набуває особливої гостроти й актуальності та потребує поглибленого вивчення.

Проблемні аспекти дослідження діяльності фінансової розвідки у сфері протидії корупції знаходять своє відображення у працях таких провідних вітчизняних та зарубіжних вчених як М. Бланк, М. Бормотова, З. Варналій, О. Глущенко, І. Д'яконова, В. Предборський, О. Смагло, М. Уткіна, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, Н. Швець та ін., які виявили нагальну необхідність формування національної системи протидії корупції та встановили домінуючу роль фінансової розвідки у ній. Однак, попри вагомі досягнення щодо забезпечення запобігання й протидії корупції, досягнути бажаних результатів досі не вдалося, а корупційні прояви систематично фіксуються спеціально уповноваженими органами.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи виступає обґрунтування теоретичних засад та практичних аспектів дослідження діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.

Досягнення поставленої мети дослідження передбачає вирішення декількох основних **завдань**:

- визначити сутність фінансової розвідки та з'ясувати її місце в системі протидії корупції;
- дослідити соціально-економічні чинники, передумови та наслідки корупції;
- проаналізувати показники діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції;
- оцінити сучасний стан та масштаби корупції в Україні;
- запропонувати напрями удосконалення методів боротьби з корупцією;
- узагальнити міжнародний досвід діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.

Об'єктом дослідження є діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.

Предметом дослідження виступають теоретико-прикладні засади діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, фундаментальних досліджень та економічного аналізу, а саме: визначення сутності наукових категорій «фінансова розвідка» та «корупція» здійснено з використанням методу спостереження та системного аналізу. Прикладні дослідження діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції та оцінювання сучасного стану й масштабів корупції в Україні проведено на основі методу порівняння, статистичного аналізу, синтезу та функціонально-системного підходу. Стратегічні пріоритети удосконалення методів боротьби з корупцією визначені за допомогою методу

компаративного аналізу та планування. Формування результатів проведеного дослідження здійснено з використанням методу узагальнення та систематизації.

Наукова новизна одержаних результатів:

– удосконалено основні напрями запобігання та протидії корупції в Україні шляхом пропозиції розроблення та прийняття Закону України «Про перевірку публічних осіб на доброчесність» та Закону України «Про публічні консультації», а також через запровадження електронної системи проведення тестування державних службовців на предмет визначення рівня їх знань антикорупційного законодавства, що дозволить знизити корупційні ризики та попередити вчинення корупційних правопорушень.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи проведено теоретичне обґрунтування сутності фінансової розвідки та з'ясування її місця в системі протидії корупції, визначено поняття корупції та досліджено її соціально-економічні чинники, передумови та наслідки для економіки, політики й суспільства. Другий розділ присвячено аналізу показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції та оцінено сучасний стан й масштаби корупції в Україні. У третьому розділі окреслено основні напрями удосконалення методів боротьби з корупцією та узагальнено міжнародний досвід діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (41 найменування на 5 сторінках). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 60 сторінок, з них основний текст – 50 сторінок, які містять 12 рисунків та 1 таблицю.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

1.1. Сутність фінансової розвідки та її місце в системі протидії корупції

Сучасні виклики та загрози, що супроводжують соціально-економічний розвиток країн світу, обумовлюють виникнення вагомих дестабілізуючих чинників, що розбалансовують процеси і явища, які відбуваються в економіці та політиці на глобальному, національному й регіональному рівнях. Виникнення значних деструктивних змін в міжнародній фінансовій системі пов'язано із появою та стрімким поширенням тіньової економічної діяльності, корупції, економічної злочинності та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Саме ці соціально-економічні явища чинять найбільш вагомий дестабілізуючий вплив на країни світу та потребують пошуку ефективних методів і способів їх стримування, запобігання та протидії. В даному контексті актуалізується роль фінансової розвідки як ефективного сучасного інструмента боротьби із зазначеними деструктивними явищами.

В сучасних умовах функціонування міжнародної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, особливо гостро постає проблем боротьби із корупцією, масштаби якої досягнули критичного значення, а темпи поширення виходять за межі допустимого рівня контролю. Очевидно, що явище корупції охопило усі сектори економіки та проникло в політику й суспільство не лише України, а й усіх інших країн світу, перетворившись в глобальну транснаціональну проблему сучасності.

За таких обставин формування заходів системної протидії корупції потребує виваженого підходу до забезпечення процесу розробки та реалізації спеціальних заходів, чільне місце в якому належить фінансовій розвідці,

сутність якої полягає у діяльності організацій, що забезпечують здійснення фінансових операцій, пов'язаних із грошовими коштами, майном та іншими активами, а також виявлення підозрілих операцій, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму, та підлягають обов'язковому моніторингу.

Зазначимо, що більшість науковців ототожнюють поняття фінансової розвідки із фінансовим моніторингом та стверджують, що вони є специфічним напрямом державного фінансового контролю. При цьому, варто зазначити, що у вітчизняному науковому дискурсі швидше вживається термін «фінансовий моніторинг», ніж «фінансова розвідка». Така особливість, на думку В. Зеленецького [1], обумовлена відсутністю законодавчої регламентації терміну «фінансова розвідка», а її сутність повністю відповідає теоретико-прикладним засадам поняття «фінансовий моніторинг». Однак, на міжнародному рівні термін «фінансова розвідка» є більш поширеним. У власних дослідженнях ми вважатимемо дані категорії тотожними.

Неоднозначність щодо визначення категоріального апарату зумовлює різнобічність підходів до визначення сутності фінансової розвідки. Зокрема, у практиці дослідження проблематики фінансової розвідки виділяється три основні підходи:

- 1) фінансова розвідка – це складова системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 2) фінансова розвідка – це, власне, система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 3) фінансова розвідка – це компонента системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, яка не може реалізовувати свої функції й повноваження без підтримки й взаємодії із правоохоронними органами.

Зокрема, О. Смагло [2, с. 2] стверджує, що фінансова розвідка є особливою частиною системи управління різних рівнів економіки держави, що дозволяє відслідковувати та одержувати об'єктивну й своєчасну інформацію

про зміни, які відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі. При цьому, науковиця вважає, що об'єктом фінансової розвідки виступають дії з активами, що беруть участь у фінансових операціях та виступають предметом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

В даному контексті, І. Д'яконова та Д. Шиян [3, с. 10] наголошують на тому, що діяльність фінансової розвідки, її організація й функціонування визначають стан й параметри результативності системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, тому, особливої вагомості набуває необхідність формування дієвого методичного інструментарію проведення фінансового моніторингу як на первинному, так і на державному рівні.

Відповідно до чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4] регламентація фінансової розвідки здійснена у формі подання визначення фінансового моніторингу, під яким пропонується розуміти сукупність спеціальних заходів, які вживаються суб'єктами фінансового моніторингу з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, на державному та первинному рівні.

Стає зрозумілим, що національне антилегалізаційне законодавство розглядає фінансовий моніторинг як окрему систему, яка має власні елементи й компоненти. Ми дотримуємося думки, що фінансова розвідка являється однією із взаємопов'язаних компонент системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та, на відміну від запропонованих підходів, вважаємо, що вона в сукупності із правоохоронною системою та міжнародною системою протидії відмиванню коштів й фінансуванню тероризму реалізовує принципи антилегалізаційної боротьби. При цьому, основні завдання фінансової розвідки пропонуємо систематизувати на рис. 1.1.

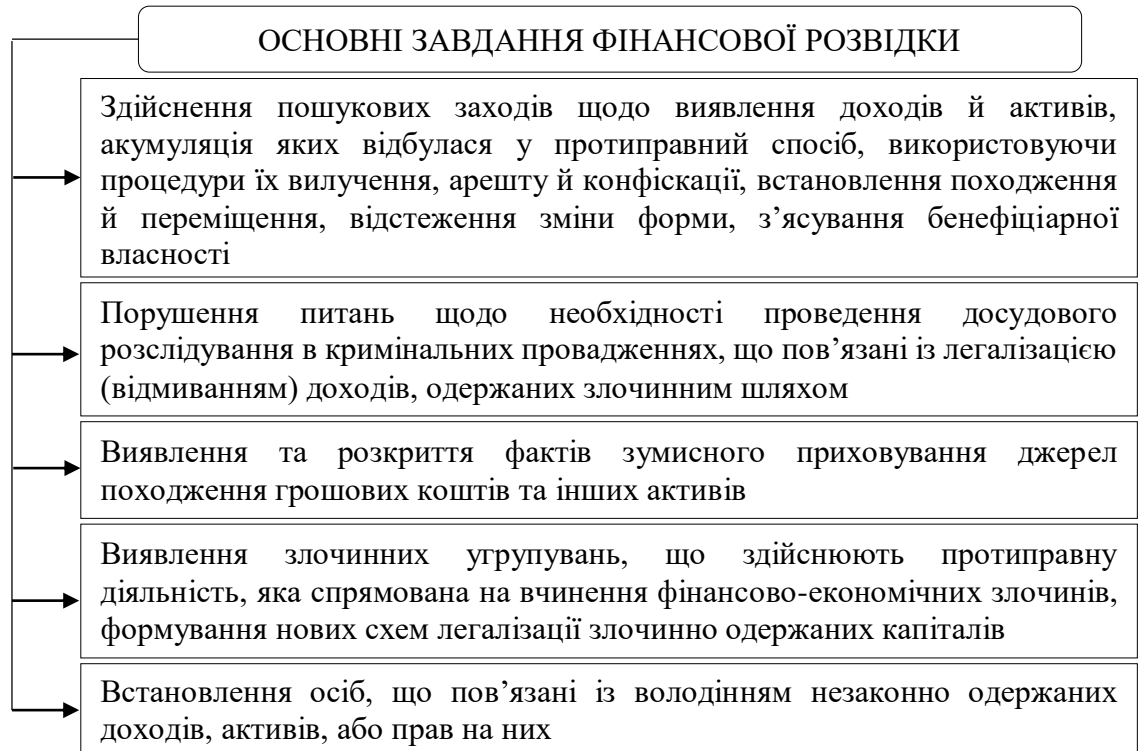

Рис. 1.1. Основні завдання фінансової розвідки

Джерело: складено автором за даних: [5]

Однак, М. Уткіна [6, с. 292–294] не погоджується, що фінансовий моніторинг обмежується лише сукупністю антилегалізаційних заходів, а стверджує, що він охоплює цілий спектр методів, засобів, інструментів, механізмів і важелів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Аналізуючи існуючі підходи до визначення сутності фінансової розвідки, все-таки, необхідно більш детально зупинитися на визначені науковцями фінансового моніторингу. Як зазначають М. Бормотова та К. Мухіна [7], фінансовий моніторинг асоціюється із фінансовим контролем, виявляється окремим його напрямом та спрямовує свою дію на виявлення, запобігання та протидію злочинним діянням, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Схожої позиції дотримуються і Н. Швець та А. Акритов [8, с. 8], які також вважають фінансовий моніторинг різновидом державного фінансового контролю, а основні відмінності позиціонують з точки зору його проведення спеціально уповноваженими органами державної влади та спеціалізованими установами, діяльність яких спрямована на здійснення фінансових операцій та виявлення у їх складі підозрілих та тих, що мають ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Натомість, О. Глущенко, І. Семененко та Р. Слав'юк [9, с. 37–38] фінансовий моніторинг вважають сукупністю систематизованих за певними ознаками заходів, які реалізуються з метою виявлення підозрілих фінансових операцій, їх опрацювання та встановлення фактів приналежності й зв'язку із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Очевидно, що сутність фінансової розвідки розкривається через багатоманітність поглядів на її трактування й визначення особливостей реалізації, а місце в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є центральним та надзвичайно вагомим. Однак, окремо заслуговує на увагу роль фінансової розвідки в підсистемі протидії корупції, яка стимулює розвиток легалізаційних процесів, оскільки створює умови для акумуляції злочинних, тіньових й протиправних капіталів, що потребують узаконення та залучення в офіційний обіг.

Проведені дослідження в окресленому керунку свідчать, що протидія корупції з використанням технології фінансової розвідки потребує комплексності та, в умовах нестабільності й невизначеності, набуває системного характеру. Більше того, протидія корупції являється специфічним видом діяльності фінансової розвідки, що потребує реалізації системи заходів політико-правового, організаційно-управлінського та соціально-економічного характеру, що спрямовані на зменшення її обсягів, попередження корупційних ризиків і проявів, зниження рівня її впливу на соціальні процеси, а також усунення передумов та причин її виникнення.

Зазначений спектр видів антикорупційної діяльності потребує реалізації відповідних дій, які можуть здійснювати спеціально уповноважені на те органи, які в системі протидії корупції прийнято називати суб'єктами або антикорупційним органами. На рис. 1.2 відобразимо перелік суб'єктів протидії корупції.

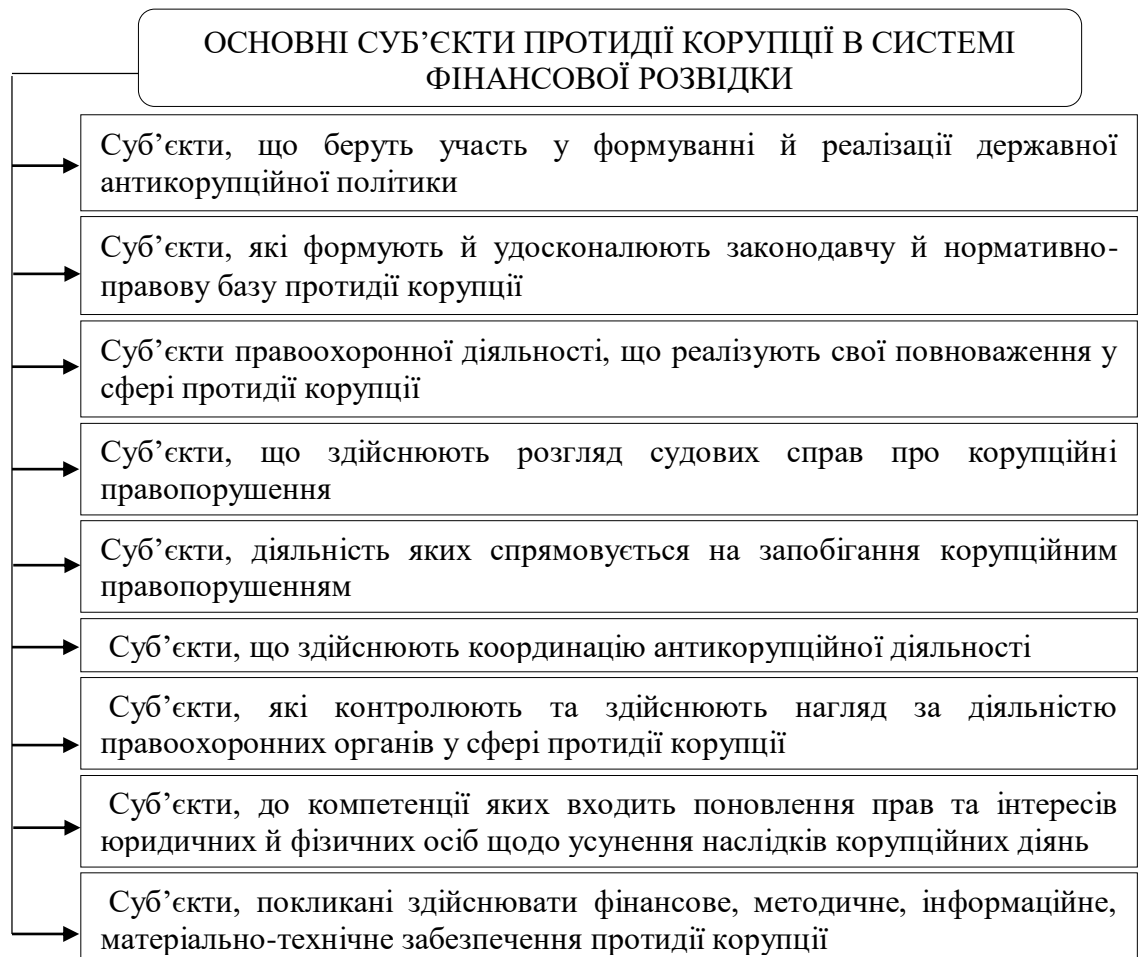

Рис. 1.2. Основні суб'єкти протидії корупції в системі фінансової розвідки

Джерело: складено автором за даних: [10]

Крім того, значну увагу необхідно звернути на обов'язковість функціонування в країні підрозділу фінансової розвідки, функції якого в Україні виконує Державна служба фінансового моніторингу. Очевидно, що дана структура значні зусилля, поряд із протидією легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом, приділяє запобіганню проявам корупції та формуванню ефективного інструментарію мінімізації та нейтралізації корупційних ризиків.

Таким чином, проведені дослідження наукових підходів щодо визначення сутності фінансової розвідки та з'ясування її місця в системі протидії корупції дозволяють стверджувати, що у вітчизняному науковому дискурсі й чинному законодавчому та нормативно-правовому забезпеченню системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, термін фінансова розвідка застосовується достатньо обмежено, натомість ідентичним йому вважається термін «фінансовий моніторинг», під яким розуміється комплекс спеціальних заходів, засобів, методів та інструментів впливу, що спрямовуються на запобігання та протидію легалізації злочинно одержаних коштів, активів та інших цінностей, в тому числі й на боротьбу з корупційними проявами.

1.2. Соціально-економічні чинники, передумови та наслідки корупції

Наявність вагомих дестабілізуючих чинників соціально-економічного, суспільно-політичного та воєнного характеру спричинюють значні диспропорції, деформації й структурні зміни національних економічних систем, внаслідок чого загострюється проблема стрімкого поширення корупції, масштаби якої досягають загрозливих значень. Очевидно, що корупція є невід'ємною складовою розвитку тіньової економічної діяльності, економічної злочинності та передумовою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Крім того, поширення корупції не обмежується лише сферою економіки, а виходить далеко за її межі, вражаючи при цьому, політику та публічне управління, провокуючи ризики вчинення

корупційних діянь посадовими особами органів державної влади, громадських організації та суспільних установ.

Зазначені тенденції доводять вагомість проблеми корупції та свідчать про її загрозливе значення для соціально-економічного розвитку країни. Тому, поглиблених досліджень вимагають проблеми виявлення чинників та передумов її виникнення, а також наслідків, які вона породжує.

Відповідно до норм чинного законодавства у сфері запобігання та протидії корупції, корупція визначається як використання посадовою особою наданих повноважень, або пов'язаних із ними можливостей, які сприяють отриманню неправомірної вигоди чи прийняття такої вигоди, або обіцянки й пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб з метою схилити таку особу до використання службових повноважень у протиправних цілях [11]. Більше того, у законодавчих та нормативно-правових актах ставиться акцент на тому, що корупцією вважається вчинення діянь, які містять її ознаки або можуть бути пов'язані із нею, однак не відображають самого факту вчинення корупції. Очевидно, що за такі протиправні діяння наступає кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність.

В науковому дискурсі більшість із вчених корупцію вважають однією із найбільших загроз державотворення, забезпечення демократичного розвитку та досягнення високих стандартів рівня якості життя населення. Зокрема, З. Варналій [12, с. 111] корупцію пов'язує із прагненнями кланово-олігархічних структур здійснювати вплив на функціонування фінансово-економічної системи країни та використовувати її як інструмент легалізації (відмивання) ними злочинно одержаних доходів. Фактично, як стверджує В. Предборський [13, с. 147–148] корупція використовується як механізм експлуатації суспільства й держави тіньовими структурами через посадових осіб шляхом протиправного використання ними наданих повноважень. При цьому, науковець стверджує, що корупція проявляється у декількох напрямках, а саме:

- 1) через підкуп посадових осіб, що працюють в органах державної влади та державних діячів різного рівня;

- 2) надання хабарів за позитивне вирішення необхідного питання;
- 3) протекціонізм працівників (кумівство, родинні зв'язки, дружні відносини).

Стає зрозумілим, що виникненню й поширенню корупції передують певні обставини, що її обумовлюють. Тому, обумовлюється необхідність дослідження основних передумов виникнення та поширення корупції, які відобразимо на рис. 1.3.

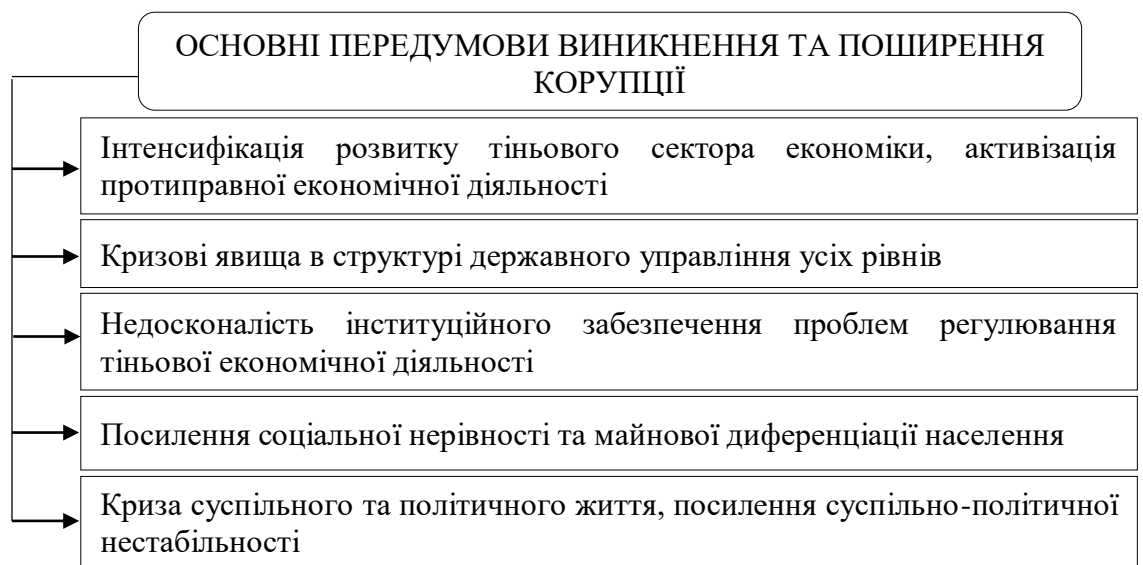

Рис. 1.3. Основні передумови виникнення та поширення корупції

Джерело: власна авторська розробка

Водночас зазначимо, що передумови виникнення та поширення корупції істотно залежать від рівня її прояву. В даному контексті, М. Флейчук [14, с. 245, 248] стверджує, що корупцію варто вважати не лише негативним соціально-економічним явищем, а й окремим видом тіньової економічної діяльності, та пропонує її розглядати на вищому, середньому й нижчому рівнях організацій й функціонування економіки, політики й суспільства, а також наполягає на необхідності дослідження корупції в розрізі секторів економіки.

Зважаючи на окреслене, виникає необхідність поглибленого вивчення соціально-економічних чинників корупції, які пропонуємо поділяти на:

1) політико-економічні (чинять опосередкований вплив на корупцію):

- приватизація державної власності та банківського сектору;
- неефективність розподіл бюджетних коштів та їх нецільове використання;
- ухилення від оподаткування та сплати обов'язкових внесків;
- лобіювання злочинних інтересів в органах законодавчої влади;
- проникнення та активізація діяльності організованої злочинності в правоохоронних органах;

2) соціально-правові (впливають на ту сферу, де відбувається прояв корупційних ризиків):

- зниження рівня матеріального забезпечення населення;
- невідповідність розмірів оплати праці рівню кваліфікації;

3) морально-психологічні (провокують злочинну корупційну поведінку та сприяють реалізації корупційних прагнень):

- відчуття нестабільності, стурбованості та невпевненості в майбутньому;
- неналежна оцінка результатів діяльності та зневага до професійних якостей працівників при просуванні по службі;
- неетичність поведінки та неналежний рівень компетентності керівництва.

При цьому, К. Лосієн [15] дійшов висновку, що зростання рівня корупції в Україні зумовлює дестабілізацію макроекономічної стабільності та стримує сталість соціально-економічного розвитку, внаслідок чого знижується рівень якості життя населення та посилюється напруженість в суспільстві. Водночас, науковець акцентує увагу на тому, що в умовах сьогодення відсутній чітко визначений та регламентований механізм оцінювання рівня корупції, що потребує формування комплексу відповідних заходів. Більше того, на нашу думку, істотною проблемою в контексті оцінювання обсягів корупції в Україні

є відсутність механізму фіксації фактів вчинення корупції офіційною статистикою.

Ю. Харазішвілі [16, с. 143, 146], досліджуючи особливості прояву корупції, її передумови виникнення та масштаби поширення, дійшов висновку, що корупція зумовлює зниження економічного зростання, інтенсифікує розвиток тіньової економіки, тіньову зайнятість та тіньову оплату праці. Водночас, власними емпіричними дослідженнями науковець довів, що параметри корупції корелюють із зниженням рівня оплати праці в офіційному секторі економіки та посиленням податкового навантаження на суб'єкти господарювання, що провадять діяльність в легальному секторі економіки.

Поглибивши дослідження в окресленому керунку можна встановити, що корупція має певні наслідки на розвиток країни, що проявляються у трьох напрямках: (1) економічному; (2) політичному; (3) соціальному, основні із яких систематизуємо на рис. 1.4.

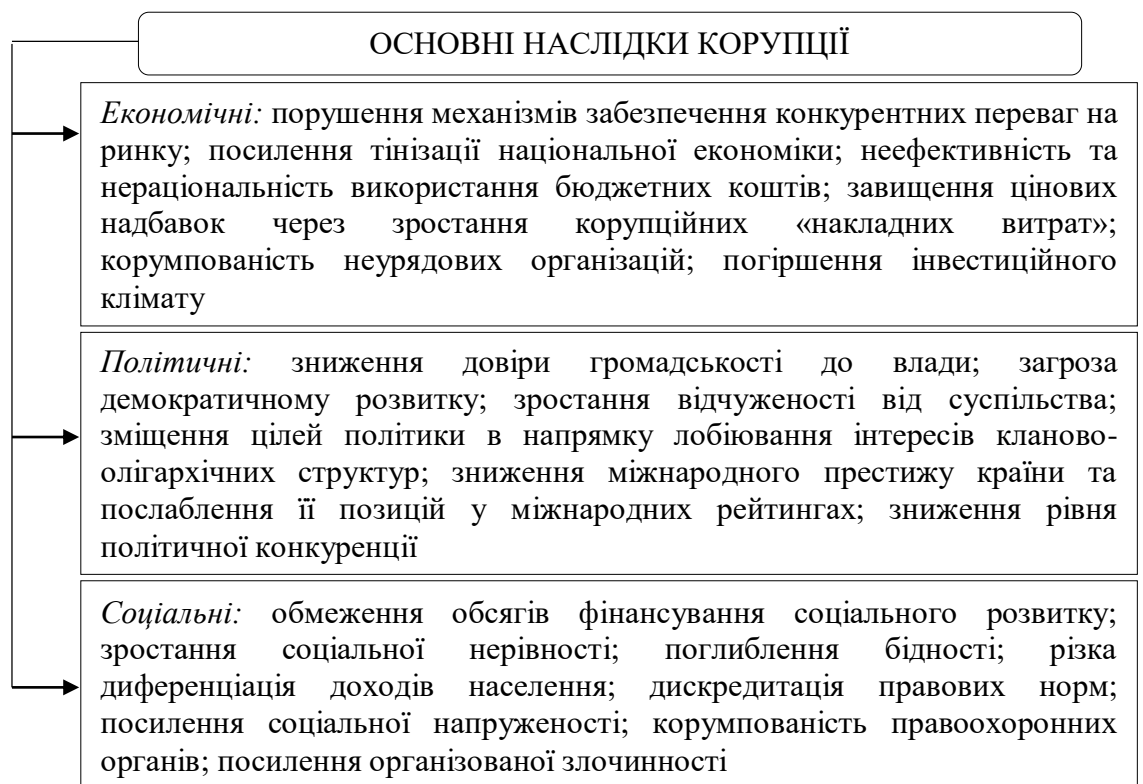

Рис. 1.4. Основні наслідки корупції

Джерело: власна авторська розробка

Безумовно, корупція чинить значний дестабілізуючий вплив на економіку, політику й суспільство, при цьому обумовлюючи необхідність формування комплексу ефективних заходів щодо її протидії. Однак, в даному напрямку існує низка проблемних питань, а державна антикорупційна програма не спроможна належним чином забезпечити досягнення необхідних результатів. Водночас, існують вагомні проблеми щодо інституційного забезпечення протидії корупції на державному рівні, адже, Антикорупційна стратегія України має значні недоліки та неточності, а її реалізація в повній мірі унеможлиблюється чинниками воєнного характеру.

Зважаючи на зазначене можна стверджувати, що, як вважають Т. Батракова та М. Бланк [17, с. 25–26], необхідно виділяти три основні підходи до визначення корупції, а саме:

- 1) корупція як суспільно небезпечне явище, що визначає параметри неефективності діяльності владних структур, правової системи та соціально-економічних інститутів;
- 2) корупція як відхилення від норм права, посадової й службової етики та моральних прав, за якого посадовими особами використовуються надані їм повноваження з метою одержання особистої вигоди;
- 3) корупція як набір універсальних стратегій формування поведінки в суспільстві та її особливостей в соціальних групах.

Однак, розглядати явище корупції і тим більше координувати діяльність щодо її протидії на рівні лише однієї країни не має змісту, адже дане явище набуло глобальних масштабів та перетворилося в транснаціональну проблему. Тому, світовою спільнотою прийнято рішення створити та забезпечити належний рівень функціонування спеціальної організації – Transparency International, покликаної виконувати функції визначення рівня корупції в розрізі країн світу та пошуку методів її протидії. Експертами зазначеної міжнародної організації також подано визначення змісту корупції, під якою

пропонується розуміти зловживання посадовими особами владою та владними повноваженнями у власних приватних інтересах [18].

Очевидно, що зазначені тези доводяться реальним станом параметрів розвитку корупції як соціально-економічного й суспільно-політичного явища, а також масштабами її зростання в глобальному вимірі. Більше того, на сучасному етапі державотворення в Україні корупція розглядається як найбільш вагома проблема взаємодії громадськості із органами державної влади та місцевого самоврядування, адже, в суспільстві поширеним є стереотип, що за допомогою корупції можна вирішити низку проблемних питань та швидко за спрощеною процедурою отримати адміністративні послуги. Тому, вкрай важливим виявляється забезпечення ефективної діяльності фінансової розвідки щодо забезпечення дієвості системи антикорупційних заходів в країні, що доцільно здійснювати в наступних напрямках:

- 1) забезпечувати високий рівень проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення та виявлення осіб, причетних до корупції та вчинення корупційних діянь;
- 2) здійснювати об'єктивні та якісні досудові розслідування виявлених фактів корупції;
- 3) сформувати дієвий механізм перевірки посадовців органів державної влади різних рівнів на предмет доброчесності;
- 4) формування та реалізація комплексу заходів, спрямованих на виявлення та арешт активів, коштів та майна, що одержані внаслідок корупційних діянь, а також їх конфіскації на користь держави;
- 5) створення ефективної системи захисту та забезпечення конфіденційності осіб, від яких надійшли повідомлення про правопорушення, пов'язані із корупцією;
- 6) налагоджувати тісну міжнародну взаємодію щодо протидії корупції.

Отже, проведені дослідження соціально-економічних чинників, передумов та наслідків корупції дають підстави стверджувати, що дане небезпечне соціально-економічне й суспільно-політичне явище спровоковане значними деструктивними змінами, що відбуваються в економіці, політиці та суспільстві внаслідок неспроможності держави ефективно протистояти викликам сучасності. Основні соціально-економічні чинники корупції поділяються на декілька видів та чинять значний дестабілізуючий вплив на політико-економічне, соціально-правове та морально-психологічне середовище, обумовлюючи, при цьому, передумови виникнення корупційних ризиків й поширення корупції.

Висновки до розділу 1

1. Проведені дослідження існуючих наукових підходів щодо визначення сутності фінансової розвідки та виокремлення її місця в системі протидії корупції дають підстави для висновку, що фінансова розвідка у вітчизняному науковому дискурсі ототожнюється із поняттям фінансового моніторингу та функціонує як система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Діяльність фінансової розвідки щодо реалізації антикорупційних заходів полягає у виявленні підозрілих фінансових операцій, які пов'язані із фактами узаконення коштів, майна та активів, одержаних внаслідок вчинення корупційних діянь, а також осіб, що причетні до корупції.

2. Встановлено вагомість діяльності національного підрозділу фінансової розвідки – Державної служби фінансового моніторингу України, у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних від корупційних діянь, яким проводиться систематичне опрацювання матеріалів, які містять ознаки корупційних правопорушень та їх направлення до правоохоронних й розвідувальних органів.

3. Доведено значну загрозу корупції соціально-економічному й суспільно-політичному розвитку країни, що проявляється у дисбалансах та деструктивних змінах процесів і явищ, що відбуваються в економіці, політиці та суспільстві. Обґрунтовано основні чинників корупції та виявлено її небезпечні наслідки, що обумовлює необхідність формування комплексу ефективних антикорупційних заходів країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

2.1. Аналіз показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції

Зростаючі масштаби поширення корупції та виникнення нових методів, способів і схем вчинення корупційних правопорушень обумовлюють необхідність пошуку ефективних методів протидії даному деструктивному явищу, яке на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України перетворилося на одну із найгостріших проблем, що вимагає негайного розв'язання. Очевидно, що певні кроки на шляху забезпечення дієвої системи протидії корупції в Україні вже зроблені, а найбільші здобутки проявилися у реалізації судової та антикорупційної реформ (2014–2016 рр. та 2020–2021 рр.), внаслідок чого судова система частково приведена у відповідність принципу верховенства права, прозорості діяльності та підзвітності судів, а також створено низку антикорупційних органів, які здійснюють свою діяльність на засадах незалежності від інших органів державної влади.

Окреме місце в системі боротьби із корупцією в Україні належить вітчизняному підрозділу фінансової розвідки – Державній службі фінансового моніторингу, який уповноважений виконувати функції щодо одержання та аналізу повідомлень й інформації про підозрілі операції, які містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, їх узагальнення та направлення до компетентних органів. Більше того, в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України загострилися проблеми виникнення нових ризиків корупції та корупційної поведінки, що проявляються у формуванні видозмінених типових та новітніх механізмів й інструментів корупції, зокрема, таких, що пов'язані із фінансуванням війни, тероризму (сепаратизму), розкраданням бюджетних

коштів та шахрайством. Зважаючи на такі тенденції особливої актуальності набуває проблема аналізу показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції.

Досліджуючи основні тенденції антикорупційної діяльності зі сторони Державної служби фінансового моніторингу України варто звернути увагу та провести оцінку параметрів розслідування злочинів, що містять факти легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь. Тому, у табл. 2.1 систематизуємо основні показники направлених до правоохоронних органів матеріалів, що пов'язані з підозрою у корупційних діяннях.

Таблиця 2.1

Кількість матеріалів, що пов'язані з підозрою у корупційних діяннях, направлених Державною службою фінансового моніторингу України до правоохоронних органів

№ за/п	Правоохоронний орган	Роки				
		2018	2019	2020	2021	2022
Загальна кількість направлених матеріалів						
1.	Національне агентство з питань запобігання корупції (НАБУ)	300	155	168	110	96
2.	Служба безпеки України (СБУ)	10	14	17	–	–
3.	Державне бюро розслідувань (ДБР)	–	–	5	15	–
4.	Бюро економічної безпеки (БЕБ)	–	–	–	–	–
5.	Офіс Генерального Прокурора	110	38	11	5	–
6.	Національна поліція України	420	–	2	–	–
7.	Державна податкова служба	–	3	–	–	–
Кількість узагальнених матеріалів, що направлені Держфінмоніторингом						
1.	Національне агентство з питань запобігання корупції (НАБУ)	–	41	54	36	24
2.	Служба безпеки України (СБУ)	–	4	2	–	–
3.	Державне бюро розслідувань (ДБР)	–	–	3	6	–
4.	Бюро економічної безпеки (БЕБ)	–	–	–	–	1
5.	Офіс Генерального Прокурора	–	1	1	1	–
6.	Національна поліція України	128	–	1	–	–
7.	Державна податкова служба	–	1	–	1	–
Кількість додаткових узагальнених матеріалів, що направлені Держфінмоніторингом						
1.	Національне агентство з питань запобігання корупції (НАБУ)	–	114	114	74	72
2.	Служба безпеки України (СБУ)	–	10	15	27	17
3.	Державне бюро розслідувань (ДБР)	–	–	2	9	7
4.	Бюро економічної безпеки (БЕБ)	–	–	–	–	–

Продовження табл. 2.1

5.	Офіс Генерального Прокурора	–	37	10	4	–
6.	Національна поліція України	292	1	1	2	–
7.	Державна податкова служба	–	2	1	–	–

Джерело: розраховано автором за даних: [19, с. 27; 20, с. 28; 21, с. 27; 22, с. 25; 23, с. 27]

Водночас зазначимо, що динаміка загальної кількості направлених Державною службою фінансового моніторингу України до правоохоронних органів матеріалів за період з 2018 р. по 2022 р. має тенденцію до зниження, а темп зміни становить $-68,0\%$ у 2022 р. порівняно із 2018 р. та $-12,7\%$ порівняно із 2021 р. При цьому, аналізуючи структуру направлених матеріалів в залежності від виду правоохоронних органів вдалося з'ясувати, що кількість матеріалів, які скеровано до Служби безпеки України впродовж 2018–2020 рр., характеризується зростаючим трендом із 10 матеріалів до 17. Однак, подальший період засвідчує однозначну позитивну динаміку.

Що стосується взаємодії Державної служби фінансового моніторингу із Державним бюро розслідувань щодо боротьби із корупційними проявами, то тут спостерігається її активізація у 2020 р. та 2021 р., що підтверджують 5 та 15 правопорушень відповідно.

Особливо значні обсяги матеріалів щодо встановлених фактів корупційних правопорушень щорічно Державною службою фінансового моніторингу направляються до Офісу Генерального Прокурора, зокрема, 110 матеріалів у 2018 р., 38 матеріалів у 2019 р., 11 матеріалів у 2020 р. та 5 матеріалів у 2021 р. та до Національної поліції України (420 матеріалів у 2018 р.). Варто відзначити позитивну тенденцію в даному контексті, яка свідчить про зниження рівня корупції. У взаємодії із Державною податковою службою України також не спостерігається значної активності, що підтверджують відповідні дані.

Результати проведеного дослідження свідчать, що зі сторони Державної служби фінансового моніторингу України здійснюється систематична діяльність щодо проведення фінансового моніторингу фінансових операцій,

що здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу на первинному та державному рівні, у сфері виявлення, запобігання та протидії корупційним проявам та корупції в цілому. При цьому, можна констатувати, що найбільші обсяги корупції спостерігалися у 2018 р., про що свідчить кількість матеріалів, які опрацьовані Державною службою фінансового моніторингу та за якими встановлено факти вчинення корупційних діянь. Більше того, підрозділом фінансової розвідки проведено оцінювання можливих сум грошових коштів, що пов'язані із вчиненням корупційних діянь, спроби легалізації (відмивання) яких було виявлено та зафіксовано. Динаміку сум фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних від корупційних діянь, вважаємо за доцільне відобразити на рис. 2.1.

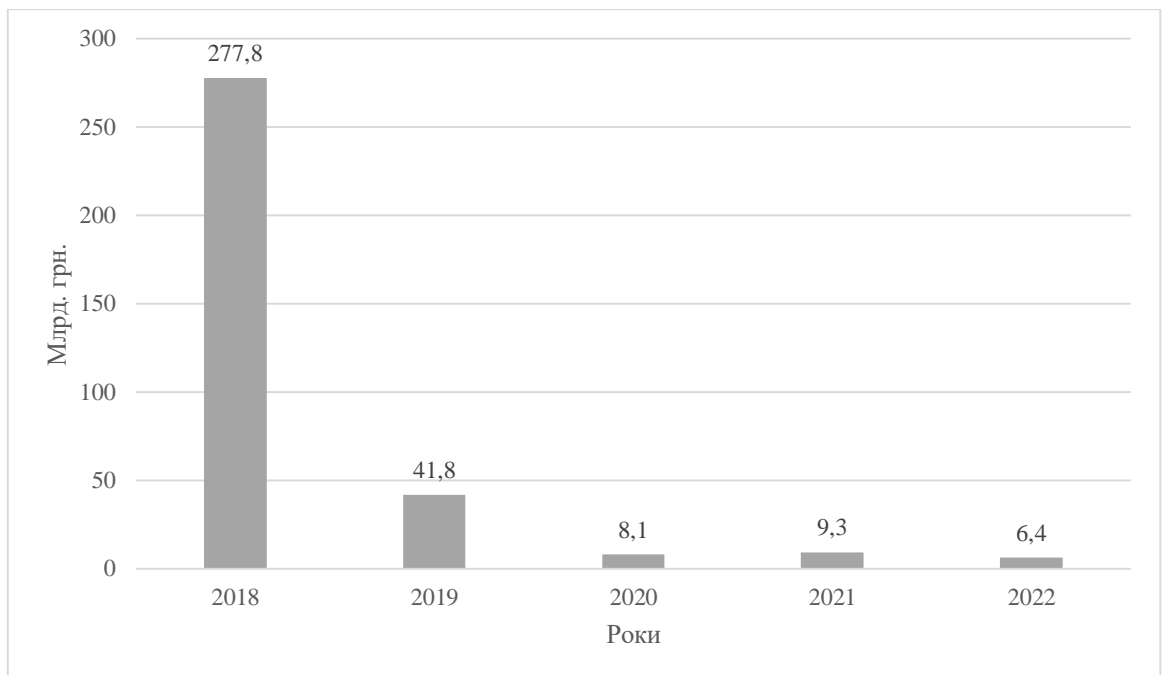

Рис. 2.1. Динаміка сум фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних від корупційних діянь, в Україні у 2018–2022 рр., млрд. грн.

Джерело: розраховано автором за даних: [19, с. 27; 20, с. 28; 21, с. 27; 22, с. 25; 23, с. 27]

Одержані результати доводять висунуту раніше гіпотезу про те, що в аналізованому періоді найвищий рівень виявлених фактів корупції був

зафіксований у 2018 р. У цей же період сума фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних від корупційних діянь, досягнула позначки у 277,8 млрд. грн., що є критично значним та становить загрозу процесам і явищам, що відбуваються в економіці, політиці та суспільстві. Подальший період 2019–2022 рр. характеризується спадними трендами, а суми фінансових операцій, що пов'язані із корупцією, є значно нижчими, зокрема, у 2019 р. злочинним способом правопорушники прагнули легалізувати 41,8 млрд. грн. корупційних коштів, у 2020 р. – 8,1 млрд. грн., у 2021 р. – 9,3 млрд. грн., а у 2022 р. – 6,4 млрд. грн.

При цьому, найбільш часто використовуваним інструментом легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, виявлено фінансові допомоги у формі позик, типологічну схему відмивання корупційних коштів за яким відобразимо на рис. 2.2.

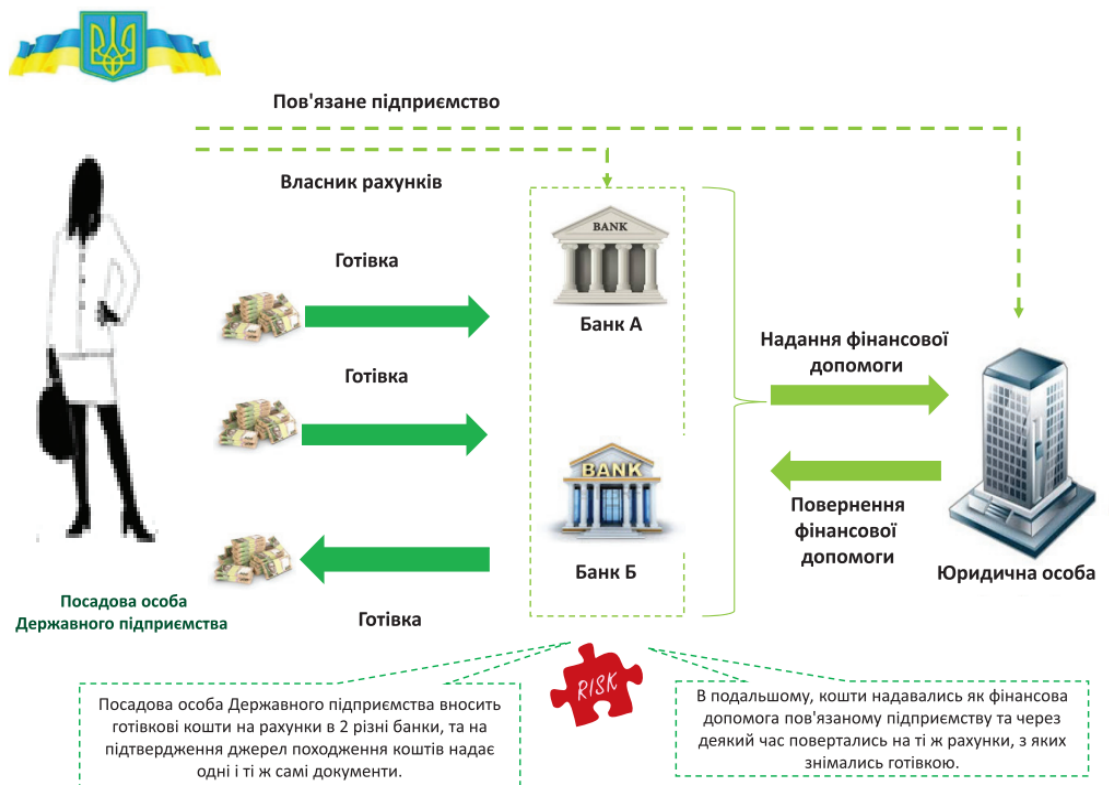

Рис. 2.2. Схема легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, через надання фінансові допомоги у формі позик

Джерело: розраховано автором за даних: [24, с. 24]

Водночас зазначимо, що дана схема легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, передбачає внесення посадовою особою готівкових коштів на поточні рахунки, що розміщуються у двох різних фінансових установах (банках), які, в подальшому, перераховуються як фінансова допомога юридичній особі. Через певний період часу дана юридична особа здійснює повернення такої фінансової допомоги на рахунок посадової особи, яка проводить її обготівковування.

Іншим, не менш вагомим інструментом легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, є готівкові розрахунки. Використання готівки у схемах легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь (рис. 2.3) дозволяє публічному діячу придбати у власне користування нерухоме й рухоме майно, яке вже було у його користуванні.

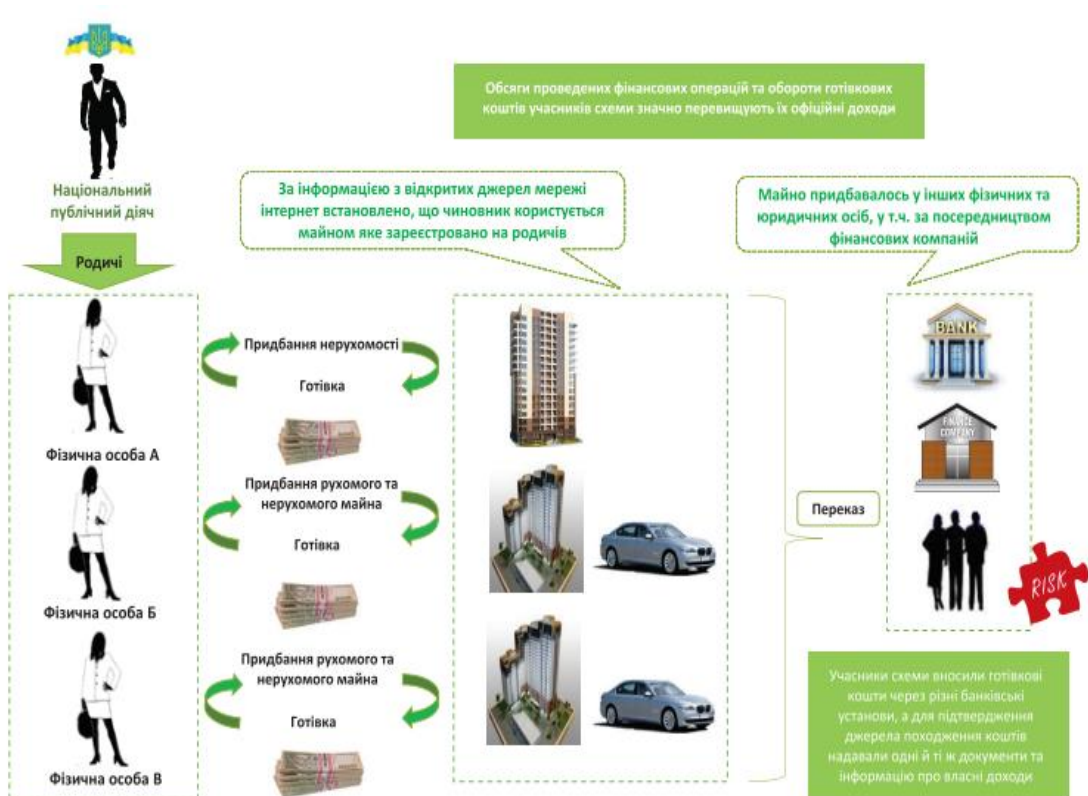

Рис. 2.3. Схема легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, через використання готівки

Джерело: розраховано автором за даних: [24, с. 25]

При цьому, купівля такого майна відбувається за готівку у фізичної чи юридичної особи, або ж у фінансових компаній, а готівка вноситься на рахунки з використанням різних банківських установ на підставі одних і тих же банківських документів на підтвердження джерел походження коштів. Очевидно, що обсяги проведених фінансових операцій й обороти готівкових коштів на рахунках істотно перевищують доходи, що офіційно задекларовані.

Зазначені схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, є надзвичайно поширеними в умовах сьогодення та часто використовуються з метою узаконення корупційних доходів. Проте, Державною службою фінансового моніторингу України сформований інструментарій виявлення та протидії їх практичному застосуванню, який постійно удосконалюється та оновлюється.

Таким чином, проведений аналіз показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції дозволяє стверджувати, що діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів є достатньо ефективною та враховує міжнародні стандарти й нормативи. Виявлено, що впродовж 2018–2022 рр. спостерігається низхідна тенденція щодо виявлення підозрілих фінансових операцій, що мають ознаки вчинення злочинів щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь. При цьому, встановлено, що сума фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних від корупційних діянь, в Україні найбільшою була у 2018 р. – 277,8 млрд. грн. та поступово скоротилася до 6,4 млрд. грн. у 2022 р., що свідчить про зниження рівня корупції в країні.

2.2. Сучасний стан та масштаби корупції в Україні

Однією із умов успішної інтеграції України до Європейського Союзу та набуття повноправного членства в глобальній міжнародній економічній системі є зниження рівня корупції в країні, масштаби якої набули загрозливих значень та провокують виникнення й розвиток істотних деструктивних явищ в економіці, політиці й суспільстві. Зростаючі тенденції щодо корумпованості в Україні свідчать про її успішну інтеграцію в міжнародну систему тіньової економіки, частиною якої являється легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Існуючі виклики й небезпеки сучасності негативно впливають на формування ефективної системи протидії корупції як на національному, так і на глобальному рівні. Попри значні зусилля, що докладаються та спрямовуються на боротьбу з корупцією тенденції до її поширення й зростання періодично фіксуються в Україні, про що свідчать результати розрахунку індексу сприйняття корупції, що систематично проводяться неурядовою міжнародною організацією з питань дослідження й протидії корупції Transparency International, відповідно до яких рівень корупції в Україні має циклічний характер та зростає в період посилення нестабільності та соціально-економічних й суспільно-політичних криз. Зокрема, аналізуючи стан та динаміку індексу сприйняття корупції за період 2018–2022 рр. (рис. 2.4) спостерігаємо істотне зниження значення аналізованого показника у 2019 р. на 2 пп. із 32 до 30, що обумовлено поширенням коронавірусної кризи, внаслідок пандемії COVID-19.

В період 2020–2022 рр. зафіксовано хоч і незначні, але позитивні тренди щодо боротьби із корупцією, внаслідок чого значення індексу сприйняття корупції вдалося підняти до 33. Водночас, варто зауважити, що в період запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в Україні, темпи поширення корупції вдалося стримати на рівні довоєнного 2020 р., що

свідчить про підвищення ефективності антикорупційних заходів в умовах війни.

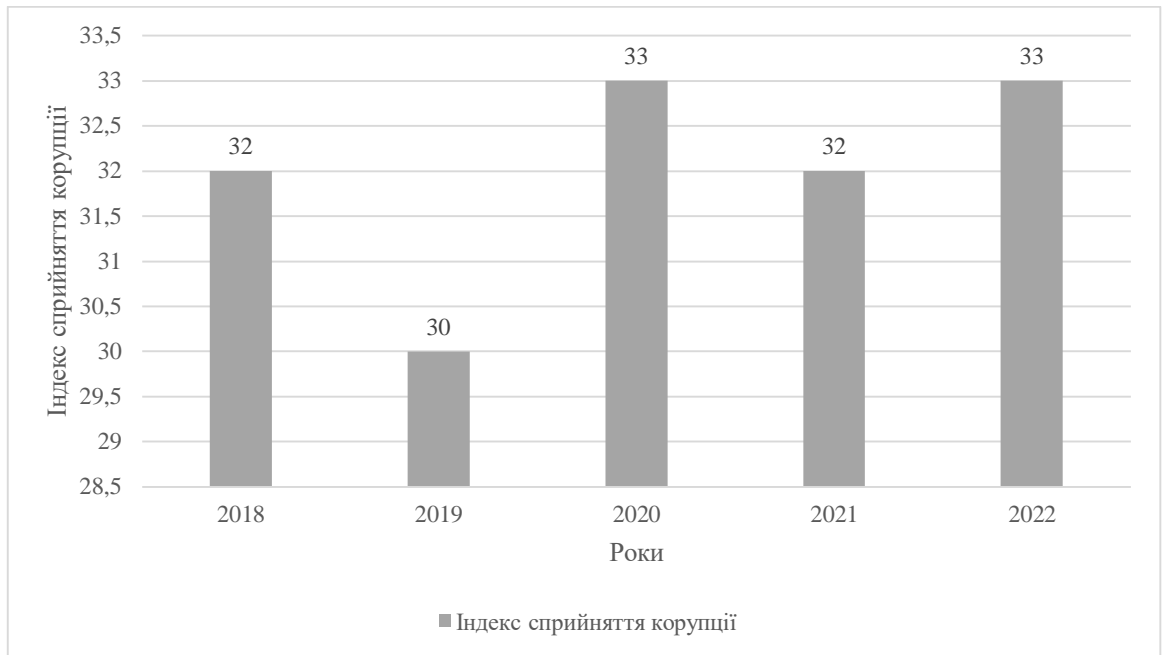

Рис. 2.4. Стан та динаміка зміни індексу сприйняття корупції в Україні у 2018–2022 рр.

Джерело: розраховано автором за даних: [25–29]

Однак, зважаючи на те, що в Україні відсутній механізм фіксації корупційних діянь та, фактично, не ведеться статистика корупційних правопорушень, стверджувати, що зазначені показники індексу сприйняття корупції є остаточним, нажаль, не можливо. Більше того, методичний інструментарій оцінювання корупції передбачає оцінювання її сприйняття, а не фактичного стану, та опирається на методи експертних оцінювань та на соціологічні дослідження, чим нівелюються її вартісні та кількісні показники й в розрахунки не включаються ті правопорушення, що не пов'язані із грошовими коштами. Виходячи із зазначеного варто констатувати, що такі оцінювання носять достатньо високий рівень суб'єктивності та мають значний рівень похибки. Крім того, необхідно зазначити, що окреслені тенденції доводять необ'єктивність порівняльних оцінювань рівня корупції в контексті його зіставлення з іншими країнами світу або ж регіонами. На нашу думку,

цілком обґрунтованим виявляється пропозиція проведення оцінювання рівня корупції шляхом розрахунку індексу сприйняття корупції в розріз регіонів країни, однак, такі дослідження в Україні досі не проводяться.

Водночас, певні напрацювання в Україні існують щодо проведення досліджень структури корупції, доцільність яких пояснюється наявністю корупційних ризиків та проявів корупції не лише в економіці, а й політиці та суспільстві. В даному контексті пропонуємо проаналізувати дані Національного агентства з питань запобігання корупції, що містять інформацію про комплексне дослідження корупції в Україні за показниками її сприйняття, розуміння та поширення. Відповідно до встановлених фактів, значна частка населення, що взяло участь в проведеному опитуванні, стверджують, що мають корупційний досвід. Зокрема, для аналізу виберемо найбільш вагомій сфери та дослідимо тенденції корупції у них за період 2017–2022 рр. (рис. 2.5), а саме: медицину, освіту (дошкільна й середня), правоохоронні органи, судову систему, сферу послуг енергетичних компаній, органи державної влади та місцевого самоврядування.

Результати проведених досліджень дозволяють констатувати, що найбільш позитивні зміни щодо боротьби з корупцією спостерігаються в медицині, де вдалося скоротити показники корупційного досвіду із 70,9 % опитаного населення у 2017 р. до 24,9 % у 2022 р. (темп зміни становить – 46 %). Достатньо вагомій досягнення щодо зниження рівня корупції спостерігаються і у сфері освіти, найбільший показник корумпованості якої в аналізованому періоді був зафіксований у 2020 р. (57 %), та скоротився до 33,5 % у 2021 р. Окремо варто відмітити ще більше послаблення корупції у сфері освіти в умовах 2022 р. до 15,5 %, що обумовлено важким становищем сфери освіти, переміщенням здобувачів вищої освіти на території відносно безпечні для проживання, а також виїздом значної частки молоді за межі України та продовження навчального процесу на території країни-реципієнта.

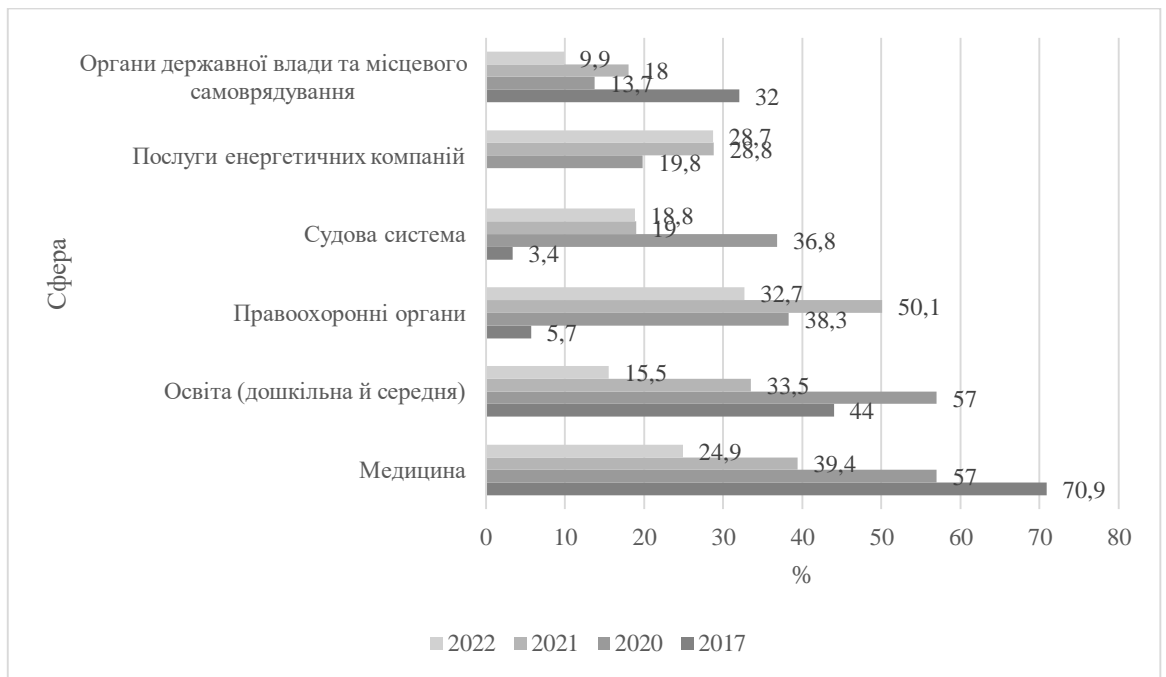

Рис. 2.5. Частка населення, яке взяло участь в опитуванні щодо досвіду корупційних практик в Україні у 2017–2022 рр., %

Джерело: розраховано автором за даних: [30; 31, с. 21; 32, с. 21–22, 35; 33, с. 24–25, 40]

Що стосується досвіду населення України щодо корупційної взаємодії із правоохоронними органами, то тут спостерігаються вкрай негативні тенденції. Зокрема, у 2017 р. корупційну практику при взаємодії із правоохоронними органами мало лише 5,7 % опитаних. Однак, уже у 2020 р. даний показник досягнув позначки у 38,3 % опитаних, а у 2021 р. – 50,1 %, що являється вкрай загрозливим значенням та потребує відповідного реагування зі сторони спеціально уповноважених органів. У 2022 р., у зв'язку із посиленням антикорупційних заходів, рівень корумпованості правоохоронних органів вдалося знизити до 32,7 %, що є позитивним явищем для країни та, водночас, достатньо небезпечним станом функціонування зазначених структур.

Схожі тенденції спостерігаються і в судовій системі, яка в аналізованому періоді позиціонує дещо нижчі, ніж правоохоронні органи, однак, достатньо вагомими показниками рівня її корумпованості, а саме: 36,8 % у 2020 р.; 19,0 % у 2021 р. та 18,8 % у 2022 р.

Зростаючі тренди щодо встановлених випадків корупції зафіксовано й при одержанні населенням послуг енергетичних компаній (електро-, газо-, водопостачання та водовідведення), рівень корумпованості яких становить 19,8 % у 2020 р., 28,8 % у 2021 р. та 28,7 % у 2022 р. (у 2017 р. даний показник в опитування не включався).

Ще однією сферою тісної взаємодії населення із державою є органи державної влади різних рівнів та місцевого самоврядування. В даному контексті, варто констатувати певні досягнення щодо протидії корупції, оскільки впродовж 2017–2020 рр. спостерігається значний спадний тред корупційного досвіду. Натомість, у 2021 р. корупція у державних владних структурах посилилася, про що свідчить зростання аналізованого показника на 4,3 % порівняно із попереднім роком до 18 %, однак, у 2022 р. знову зафіксовано його скорочення до 9,9 %.

Зазначені тенденції дозволяють констатувати, що, попри посилення антикорупційних заходів та відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних із корупцією в Україні, а також попри визначення боротьби з корупцією одним із пріоритетних напрямів державної політики, спостерігається низький рівень ефективності механізму її протидії, слабкість національної антикорупційної політики та недовіра вітчизняного законодавства у сфері боротьби із корупцією. Зазначене обумовлює необхідність спрямування подальших досліджень в напрямку оцінювання ефективності заходів протидії корупції на національному рівні, що пропонуємо здійснити шляхом вимірювання ефективності діяльності антикорупційних органів та заходів, що ними вживаються щодо протидії корупції.

Результати відповідних досліджень за 2020–2022 рр., які систематизовано на рис. 2.6, відображають рівень ефективності боротьби з корупцією таких органів державної влади як Вищий антикорупційний суд, Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Державна служба фінансового моніторингу, Національне агентство з питань запобігання корупції, центральні органи виконавчої влади,

Кабінет міністрів України, Президент України, Верховна Рада України, Прокуратура, органи місцевого самоврядування, Офіс Президента, Служба безпеки України, Національна поліція, суди та місцеві органи виконавчої влади, оцінювання якого проводилося за 5–ти бальною шкалою, де 5 балів – це абсолютна ефективність, а 1 бал – абсолютне неефективність.

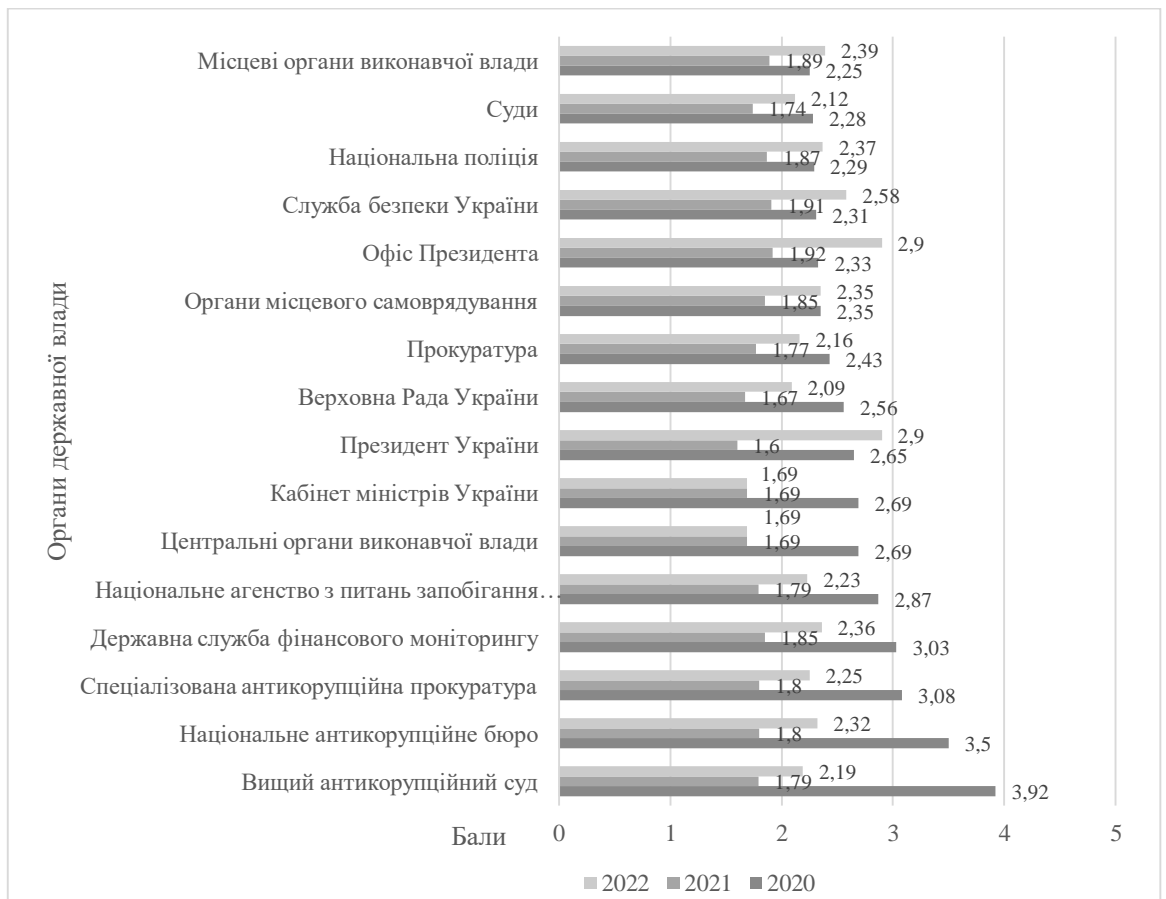

Рис. 2.6. Оцінка ефективності діяльності органів державної влади України в системі антикорупційних заходів у 2020–2022 рр.

Джерело: розраховано автором за даних: [31, с. 28; 32, с. 14; 33, с. 15]

З наведених даних видно, що абсолютної ефективної протидії корупції жодним із проаналізованих органів державної влади не продемонстровано. При цьому виявлено, що боротьба із корупцією у 2020 р. була більш ефективною, ніж у 2021 р. та у 2022 р. Хоча, у 2022 р. порівняно із 2021 р. спостерігаються позитивні тенденції.

Зазначимо, що у 2022 р. найвищий рівень ефективності протидії корупції забезпечено Президентом України та Офісом Президента (2,9 бала), Службою безпеки України (2,58 бала) та місцевими органами виконавчої влади (2,39 бала), а найнижчий – Кабінетом міністрів України та центральними органами виконавчої влади. Стає очевидним, що окреслені тенденції свідчать про необхідність перегляду вітчизняної антикорупційної політики та формування ефективних антикорупційних заходів.

Отже, проведені дослідження сучасного стану та масштабів корупції в Україні дозволяють виявити зниження рівня корупції в суспільстві в умовах 2022 р. Проте, оцінюючи параметри ефективності боротьби із корупцією органами державної влади у 2022 р., встановлено істотне її зниження у порівнянні із 2020 р., що потребує формування додаткових заходів ефективною протидії корупції на національному рівні.

Висновки до розділу 2

1. Результати проведених досліджень параметрів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції в країні свідчать про належний рівень організації антикорупційних заходів в країні. Виявлено значні спадні тенденції щодо опрацювання Державною службою фінансового моніторингу України матеріалів, що пов'язані із підозрою у корупційних діяннях, кількість яких істотно знизилася із 300 матеріалів у 2018 р. до 96 матеріалів у 2022 р.

2. Встановлено, що методи, способи, інструменти та схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, постійно удосконалюються та модернізуються, внаслідок чого ускладнюються механізми виявлення, запобігання та протидії даному деструктивному явищу. При цьому, виявлено, що найбільш поширеними схемами легалізації

(відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, є надання фінансові допомоги у формі позик та використання готівки.

3. Проведені оцінювання сучасного стану та масштабів корупції в Україні за період з 2018 р. по 2022 р. дозволяють констатувати її циклічний характер та посилення в період нестабільності. Водночас, міжнародною неурядовою організацією з питань дослідження й протидії корупції Transparency International впродовж аналізованого періоду фіксується значення індексу сприйняття корупції на рівні 30 – 33 балів із 100 можливих, що свідчить про поступове зниження її рівня в країні. Однак, масштаби й обсяги корупції в Україні залишаються значними, а існуючі антилегалізаційні заходи не спроможні забезпечити досягнення бажаних результатів.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

3.1. Напрями удосконалення методів боротьби з корупцією

Наявність в Україні значних проблем корумпованості економіки, політики та суспільства становлять значну загрозу її успішній інтеграції до Європейського Союзу та становлення як повноправного члена європейської й міжнародної фінансово-економічної системи. Очевидно, що проблема протидії корупції переміщується на передній план, а формування системи ефективних засобів боротьби із даним явищем потребує виваженого підходу та достовірного оцінювання явних та потенційних корупційних ризиків.

Як уже зазначалося у попередніх дослідженнях, певні позитивні здобутки щодо боротьби із корупцією в Україні уже зроблено, про що свідчить достатньо ефективна діяльність в зазначеному напрямку Державної служби фінансового моніторингу України, яким:

- забезпечено формування, належний рівень функціонування та постійне удосконалення Єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь;
- налагоджено середовище взаємодії із суб'єктами первинного фінансового моніторингу та здійснюється систематичне одержання інформації від них щодо фінансових операцій, які містять ознаки правопорушень, пов'язаних із корупційними діяннями;
- систематично проводиться оновлення й удосконалення Базового Закону, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів в частині посилення регулювання відносин, що стосуються запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в т.ч. внаслідок вчинення корупційних діянь;

- сформовано в рамках Програми Європейського Союзу та Ради Європи «Партнерство заради належного врядування» Посібника з питань виявлення, розслідування та кримінального переслідування відмивання коштів, призначеного для правоохоронних та судових органів;
- створено Бюро економічної безпеки, уповноваженого забезпечувати здійснення фінансових розслідувань, в. т.ч. тих, що пов'язані із корупційними злочинами;
- запроваджено процедуру формування комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Однак, наявні заходи антикорупційної діяльності Державної служби фінансового моніторингу України є недостатніми, оскільки прояви корупційних діянь продовжують свою інтенсифікацію, зумовлюючи значні диспропорції та деструктивні зміни в суспільно-політичній та фінансово-економічних сферах країни. Більше того, поява нових модернізованих методів, способів, інструментів та схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь, свідчить, що поширення корупції активізується через широке використання фінансово-банківського сектора, а банківські установи відіграють ключову роль в даній системі. Тому, вважаємо цілком обґрунтованою пропозицію щодо необхідності удосконалення механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь, що реалізовується банківськими установами, схематичне відображення якого систематизуємо на рис. 3.1.

Водночас зазначимо, що стрімкий розвиток цифровізації та її поширення на всі сфери економіки зумовлює появу інноваційних інформаційно-технічних продуктів, з допомогою яких стає можливим підвищення ефективності протидії корупції, легалізація результатів якої відбувається із використанням банківських установ.

Рис. 3.1. Удосконалення діяльності банків щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь [41, с. 62]

В даному контексті, надзвичайної актуальності набуває запровадження в банківську діяльність такого програмного забезпечення як MicroStrategy, Cisco, Microsoft, Oracle та VMware, яке дозволить посилити заходи фінансового моніторингу в банках, підвищити ефективність ідентифікації клієнтів та процес обміну інформацією із уповноваженими органами.

Водночас, певні недоліки щодо забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні пов'язані із недостатнім рівнем ефективності державної антикорупційної політики, реалізація якої відбувається під впливом значних дестабілізуючих ризиків, небезпек і викликів сучасності. Більше того, при наданні висновку Європейської комісії щодо заявки на членство в Європейському Союзі зазначено, що Україна за останні роки досягнула значного прогресу в напрямку забезпечення верховенства права, однак, у плані боротьби із корупцією відмічається значний рівень суспільної невдоволеності. Очевидно, що заходи, які були передбачені Антикорупційною стратегією на

2014–2017 роки [34] та державна антикорупційна програма не були реалізовані в повній мірі, попри високу якість даних стратегічних програмних документів та їх вагомий потенціал, що обумовлено, першочергово, тривалим процесом становлення антикорупційних інституцій. Водночас, відсутність державної Антикорупційної стратегії впродовж 2018–2021 рр. призвела до зниження ефективності антикорупційної діяльності не лише спеціалізованих органів, а й усіх державних інституцій. Поряд із цим, посилюються такі корупційні ризики як:

- 1) низька ефективність державного управління у сфері запобігання та протидії корупції;
- 2) недостатнє нормативно-правове забезпечення системи запобігання та протидії корупції;
- 3) недостатність фінансових ресурсів для забезпечення ефективності реалізації системних заходів запобігання та протидії корупції.

Тому, вкрай важливим виявляється успішна реалізація Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки [35], в якій чітко визначено основні стратегічні напрями удосконалення й підвищення ефективності запобігання та протидії корупції (рис. 3.2).

Успішна реалізація заходів, що передбачені Антикорупційною Стратегією на 2021–2025 роки дозволить:

- істотно знизити рівень корупції в країні;
- забезпечити ефективну базу для проведення подальшого антикорупційного реформування;
- підвищити рівень довіри населення до діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- посилити інвестиційну привабливість країни, що, в сукупності, сприятиме сталому соціально-економічному розвитку й забезпеченню ефективності післявоєнної відбудови.

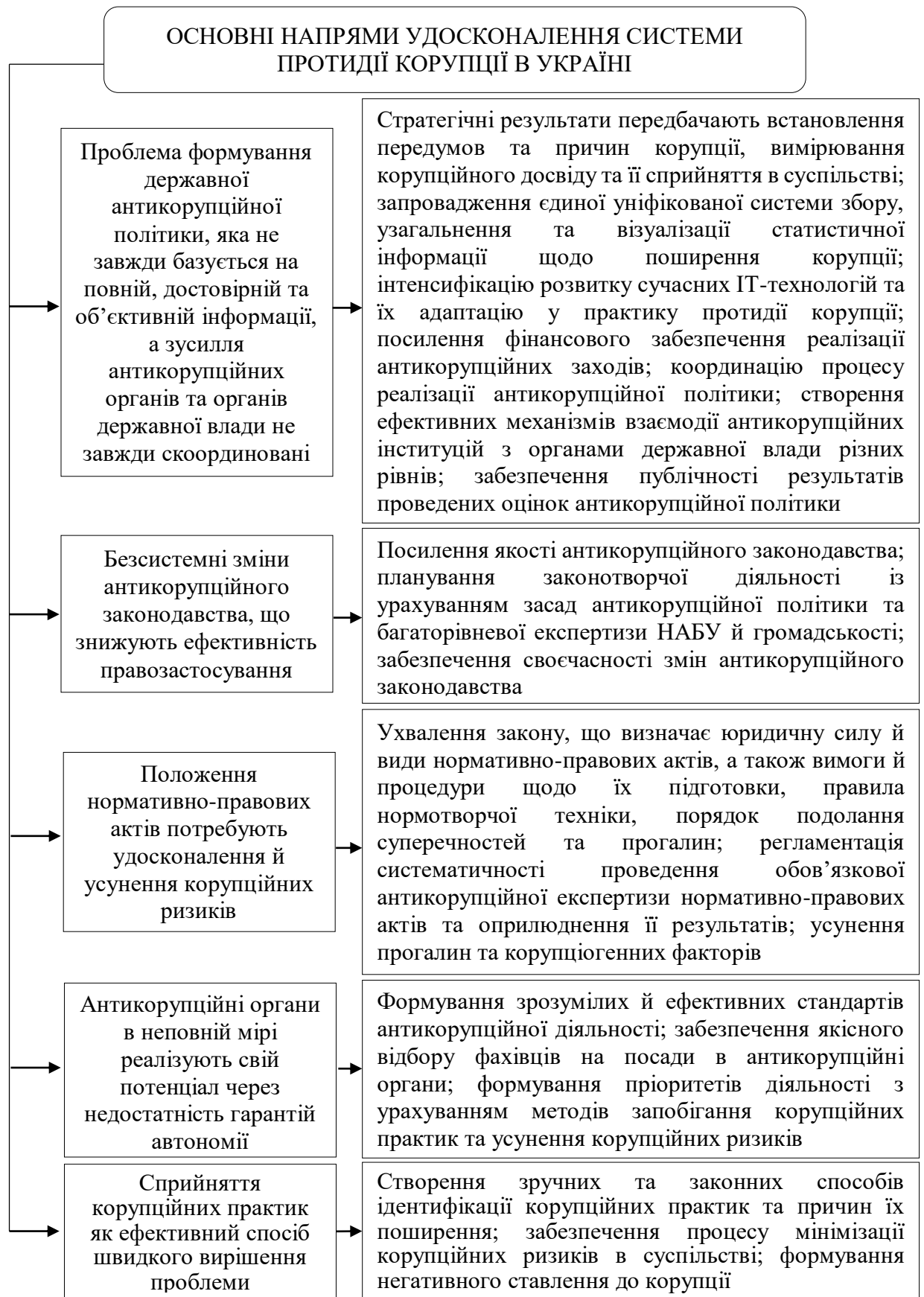

Рис. 3.2. Основні напрями удосконалення системи протидії корупції в Україні

Джерело: складено автором за даних: [35]

Однак, крім зазначеного, існує ще одна проблема антикорупційної діяльності в Україні, яка криється у достатньо лояльних видах відповідальності посадових осіб за вчинення ними корупційних діянь. Частково, вітчизняне законодавство в даному керунку гармонізовано із нормами міжнародного права, проте, види кримінальної відповідальності за зловживання службовим становищем, владою та впливом є надто слабкими. Тому, імплементація й застосування рекомендацій GREGO щодо протидії корупції є необхідним та нагальним.

Очевидно, що тісна взаємодія національних суб'єктів, що здійснюють діяльність у сфері запобігання та протидії корупції, повинна налагоджуватися із міжнародними антикорупційними органами. Зокрема, особливої вагомості набуває співпраця із Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок, в рамках якої реалізовується проєкт «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні», відповідно до якого першочергові заходи протидії корупції в Україні необхідно спрямувати в наступних напрямках:

- 1) чіткого дотримання та реалізації положень Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки;
- 2) підвищення прозорості діяльності Верховної Ради України;
- 3) розроблення та прийняття Закону України «Про перевірку публічних осіб на доброчесність» та Закону України «Про публічні консультації»;
- 4) запровадження електронної системи проведення тестування державних службовців на предмет визначення рівня їх знань антикорупційного законодавства;
- 5) формування механізму забезпечення систематичного контролю за дотриманням антикорупційного законодавства в судовій системі;
- 6) формування механізму належного правового регулювання лобіювання інтересів кланово-олігархічних структур.

Більше того, необхідно зазначити, що позитивний ефект у взаємодії із Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок досягається завдяки її

позитивному впливу на підвищення й покращення інституційної спроможності Державної служби фінансового моніторингу України, особливо в частині надання рекомендацій щодо боротьби з корупцією, покращення взаємодії із правоохоронними й розвідувальними органами щодо виявлення й розслідування корупційних правопорушень та протиправних діянь, пов'язаних із корупцією.

Таким чином, запропоновані напрями удосконалення методів боротьби з корупцією в Україні сприятимуть зниженню її рівня в стратегічній перспективі та дозволять сформувати надійне підґрунтя для вчасного виявлення корупційних ризиків в економіці, політиці й суспільстві. Стає очевидним, що успішна реалізація Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки забезпечить підвищення показників ефективності антикорупційних заходів та дозволить вирішити проблеми протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних від корупційних діянь.

3.2. Міжнародний досвід діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів

Сучасні виклики і небезпеки, що інтенсифікують процеси поширення й розвитку корупції, створили сприятливі умови для набуття нею транснаціонального характеру, що потребує формування системи ефективною протидії із урахуванням міжнародних тенденцій боротьби із даним деструктивним явищем. Варто визнати, що на сьогодні достатньо ефективно функціонує міжнародна система боротьби з корупцією, яка поєднує сукупність національних та глобальних інституційно-правових механізмів антикорупційної боротьби, вагоме значення в якій належить діяльності фінансової розвідки, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Забезпечення реалізації системних антикорупційних заходів в світовому масштабі дозволяє досягнути значних успіхів завдяки посиленню співпраці

національних антикорупційних органів із міжнародними організаціями та з підрозділами фінансових розвідок в зарубіжних країнах, однак, існуючий стан корумпованості економіки, політики і суспільства в Україні свідчить про низький рівень ефективності антикорупційної боротьби на національному рівні та про те, що наявні зміни чинного законодавства і його імплементація до норм та стандартів, що зафіксовані в міжнародних актах, суттєвих зрушень досі не дозволили зробити.

Окреслені тенденції обумовлюють необхідність подальшого пошуку дієвих методів, способів та інструментів боротьби з корупцією, що, своєю чергою, потребує вивчення міжнародного досвіду досягнення бажаного ефекту в антикорупційній сфері. Проведені дослідження в зазначеному керунку дозволяють встановити, що особливої актуальності набуває потреба у тісній взаємодії із Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок, яка здійснює на високому рівні координаційну діяльність щодо запобігання та протидії корупції в країнах світу та надає їм рекомендації щодо посилення антикорупційної боротьби із урахуванням особливостей соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку кожної із них. Крім того, Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок спрямовує свою діяльність на постійне удосконалення інструментів та практик проведення розслідувань корупційних справ, досвід реалізації яких є вкрай важливим для України, а апробація зазначених практик дозволить підвищити ефективність боротьби з корупцією.

З іншої сторони Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок, на основі визначеного списку корупційних індикаторів, проводить оцінювання країн світу щодо їх спроможності виявляти та запобігати вчиненню корупційних діянь та легалізації (відмиванню) доходів, одержаних внаслідок вчинення корупційних правопорушень, у державному й приватному секторах.

Зазначене свідчить про те, що формування антикорупційних заходів як на міжнародному, так і на національному рівні повинно відбуватися у невід'ємній взаємодії із забезпеченням заходів щодо запобігання та протидії

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь. В даному контексті, слушним є зауваження З. Живко, Т. Головач, Ю. Гончарова, О. Мартин та Ю. Боруцької [36, с. 45], які стверджують, що дані деструктивні соціально-економічні явища взаємообумовлені необхідністю приховування джерел походження злочинно отриманих коштів та методів їх узаконення. Водночас, науковці переконують, що запобігання формуванню та виявлення корупційних капіталів є основою для формування комплексу антикорупційних заходів.

Натомість, В. Трепак [37, с. 235] дослідив, що сучасна система формування міжнародних практик боротьби із корупцією передбачає побудову вертикальної та горизонтальної стратегії антикорупційної діяльності. При цьому, вертикальна модель дозволяє одержати швидкі результати антикорупційної боротьби, внаслідок чого досягається не повна ліквідація корупції в країні, а забезпечення певного допустимого й прийняттого її рівня в державі та суспільстві. Така модель антикорупційної діяльності притаманна таким країнам як Сінгапур, Китайська Народна республіка та Корея.

Детально дослідивши антикорупційну модель Сінгапуру [37, с. 236], можна виокремити декілька її особливостей, завдяки яким країна досягнула значного прогресу в боротьбі з корупцією, серед найбільш вагомих із яких є:

- 1) удосконалення законодавства та чітке виділення переліку корупційних діянь у поєднанні із видами відповідальності за їх вчинення, що характеризуються особливою жорсткістю;
- 2) створення спеціально уповноваженого на реалізацію антикорупційних заходів органу з розширеними повноваженнями – Бюро з розслідування випадків корупції;
- 3) посилення вимог до кандидатів та підвищення якості відбору претендентів на посади в органи державної влади;
- 4) запровадження жорстких й репресивних методів протидії корупції, що застосовуються до посадових осіб, пов'язаних із корупцією;

- 5) запровадження електронного урядування та інноваційно-комунікаційних технологій, що дозволяє надавати послуги в режимі реального часу;
- 6) встановлення заробітної плати державних службовців на рівні із показниками середньої зарплати в приватному секторі;
- 7) встановлення обов'язковості щорічної звітності державних службовців про їх майновий стан та надання повноважень прокуратурі для його перевірки;
- 8) забезпечення широкого доступу та відкритості для громадськості інформації щодо корупції високопосадовців;
- 9) створення умов для ліквідації адміністративних бар'єрів в сфері розвитку підприємництва.

Ефективність антикорупційних заходів Кореї обумовлена забезпеченням високого рівня реалізації принципу «культури прозорості» в суспільстві. Крім того, в країні успішно функціонує така онлайн-система як OPEN, що дозволяє здійснювати розгляд заяв громадськості посадовцями міської адміністрації, а також надає доступ до інформації, яка відображає етап розгляду справи, а також рішення, що за нею прийняті. Зазначена технологія забезпечує зниження рівня незаконності впливу на прийняття рішень органами державної влади. В Кореї створено спеціалізований орган у сфері протидії корупції, функції якого виконує Комітет з аудиту й інспекції, до повноважень якого входить обов'язковість розслідування корупційних проявів відповідно до будь-якої заяви, що надійшла від громадян країни.

Цікавим є досвід боротьби з корупцією в Китаї, який характеризується надмірним рівнем репресивності й жорсткістю антикорупційного кримінального законодавства. В Китаї антикорупційну діяльність координує спеціально уповноважений орган – Національне бюро із запобігання корупції, а основні антикорупційні заходи спрямовані на:

- 1) забезпечення прозорості й посилення відомчого контролю в різних сферах;

- 2) реалізацію комплексу заходів щодо ротації посадовців та унеможливлення налагодження ними корумпованих зв'язків;
- 3) встановлення жорстких заборон на здійснення господарської діяльності близькими родичами посадовця в тій сфері, де він займає керівну посаду.

Натомість, високо розвинуті країни Європейського континенту характеризуються кардинальною протилежністю щодо формування національних антикорупційних стратегій, модель антикорупційної боротьби в яких передбачає реалізацію поступової й тривалої антикорупційної діяльності, з використанням антикорупційних стимулів. Така модель притаманна Швеції, Данії, Нідерландам та Фінляндії, тому, її ще називають скандинавською або шведською.

Характеризуючи скандинавську модель протидії корупції, варто відзначити встановлення високих етичних стандартів для посадових осіб й державних службовців, а також їх забезпечення високим рівнем заробітної плати.

Окремо оцінюючи досвід кожної із країн, варто відзначити, що у Швеції досягнути наднизьких значень корупції вдалося завдяки створенню незалежної системи правосуддя. Водночас, в Данії, рівень корупції зафіксований мінімальний завдяки інформаційній прозорості діяльності органів державної влади та наданню пресі свободи доступу до документів, що засвідчують прийняття рішень державними структурами [38, с. 305–306]. Стає очевидним, що в Данії антикорупційні заходи спрямовані швидше на попередження корупції, ніж на її протидію. Зокрема в даній країні сформована культура «абсолютної нетерпимості» до корупції.

Що стосується досвіду Фінляндії щодо протидії корупції, то завдяки високому рівню її соціально-економічного розвитку та створенню умов, що унеможливають корупційні прояви, рівень корупції також фіксується як мінімальний. Досягнення високих показників протидії корупції у Фінляндії

обґрунтовується безкомпромісністю судової системи та унеможливленням впливу кланово-олігархічних структур на діяльність органів державної влади.

Окремо варто відзначити діяльність Нідерландів щодо боротьби із корупцією, яка, в основному, полягає у:

- 1) забезпеченні жорсткого громадського контролю за діяльністю органів державної влади та чиновників;
- 2) оприлюднення фактів вчинення корупційних діянь засобами масової інформації та надання їм окремих повноважень на здійснення незалежних розслідувань злочинів, пов'язаних із корупцією;
- 3) успішному функціонуванні спеціального підрозділу поліції, до компетенції якого входить розкриття злочинів, пов'язаних із корупцією;
- 4) запровадження заборон на обіймання посад в органах державної влади у випадку причетності до корупційних діянь та вчинення злочинів, пов'язаних із корупцією.

Окреслені тенденції щодо дослідження двох кардинально різних напрямів проведення антикорупційних заходів в окремих країнах світу, дозволяють констатувати, що сучасні реалії України у антикорупційній боротьбі потребують адаптації позитивної зарубіжної практики такої протидії, а основні причини досягнення бажаних результатів щодо зниження рівня корупції в країні обумовлені:

- 1) соціально-економічний розвиток України швидше сприяє інтенсифікації розвитку й поширення корупції, ніж мінімізації її обсягів;
- 2) особливості менталітету та сформовані етичні норми поведінки не сприяють формуванню культури «абсолютної нетерпимості» до корупції, яка сприймається як засіб позитивного й швидкого вирішення проблем;
- 3) сприйняття посадових осіб та державних службовців як привілейованих осіб із значними можливостями.

Очевидно, що за таких обставин досягнути бажаних показників ефективності протидії корупції неможливо.

Отже, проведені дослідження особливостей міжнародного досвіду діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів дає підстави констатувати, що країни із високим рівнем соціально-економічного розвитку спроможні забезпечити вищі показники ефективності запобігання та протидії корупції, ніж країни транзитивного типу, що розвиваються, до яких належить і Україна.

Висновки до розділу 3

1. Результати проведених досліджень щодо виявлення проблемних аспектів діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів в стратегічній перспективі дозволили з'ясувати та виокремити основні напрями удосконалення методів боротьби з корупцією, до найбільш пріоритетних із яких віднесено: (1) потребу у формуванні ефективної системи внутрішньобанківського фінансового моніторингу на основі удосконалення діяльності банків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь; (2) удосконалення методичного інструментарію оцінювання корупції та фіксації вчинення корупційних діянь офіційною статистикою; (3) посилення механізмів взаємодії антикорупційних органів із Державною службою фінансового моніторингу України та правоохоронними органами; (4) удосконалення антикорупційного законодавства та посилення відповідальності за вчинені корупційні діяння; (5) удосконалення методичного інструментарію оцінювання корупційних ризиків; (6) формування комплексу заходів щодо ідентифікації корупційних практик та причин їх поширення в економіці, політиці та суспільстві.

2. Доведено вагомість тісної взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України із Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок, яка дозволяє підвищити інституційну спроможність

національного підрозділу фінансової розвідки, а також в контексті одержання допомоги та рекомендацій у сфері протидії корупції на національному рівні, посилення взаємодії із правоохоронними й розвідувальними органами, а також щодо проведення ефективних розслідувань корупційних правопорушень.

3. Дослідження міжнародного досвіду діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів дає підстави стверджувати, що в країнах світу існують різні моделі антикорупційної діяльності, які кардинально відрізняються між собою та характеризуються різними особливостями здійснення антикорупційної практики й діяльності. Найбільш відомими є вертикальна та горизонтальна модель антикорупційної діяльності. Перша притаманна таким країнам як Сінгапур, Корея та Китай, де боротьба із корупцією ведеться за допомогою жорстких методів та способів протидії даному явищу. Натомість, горизонтальна модель використовується у високо розвинутих країнах, де антикорупційні заходи мають лояльний характер. Водночас, виявлено, що вибір моделі антикорупційної діяльності істотно залежить від рівня розвитку країни.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено теоретико-прикладні дослідження діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів. Здійснено аналіз показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції та оцінено сучасний стан й масштаби корупції в Україні, виявлено основні проблеми боротьби з корупцією та запропоновано напрями удосконалення методів протидії корупції. На підставі результатів, що одержані при проведенні дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Сутність фінансової розвідки в системі протидії корупції полягає у формуванні та реалізації комплексу спеціальних заходів, методів та інструментів виявлення й запобігання підозрілим фінансовим операціям, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних внаслідок вчинення корупційних правопорушень, а також щодо встановлення осіб, які причетні до корупційних діянь. Доведено, що у вітчизняному дискурсі та в національному антилегалізаційному законодавстві термін «фінансова розвідка» застосовується достатньо опосередковано, натомість, більш поширеним є визначення фінансового моніторингу, що ототожнюється із фінансовою розвідкою.

2. Проведені дослідження соціально-економічних чинників, передумов та наслідків корупції дозволили відслідкувати їх розподіл в залежності від соціально-економічних й суспільно-політичних характеристик. Виявлено значний дестабілізуючий вплив корупції на сталий розвиток економіки й суспільства та встановлено значні деструктивні зміни в політиці наслідок посилення корупційних ризиків. Серед найбільш вагомих передумов поширення корупції є стрімкий розвиток тіньової економічної діяльності та активізація економічної злочинності.

3. Емпіричні дослідження показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії корупції доводять вагомість вітчизняного підрозділу фінансової розвідки у системі протидії легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних внаслідок корупційних діянь. Виявлено позитивні тенденції щодо встановлення фактів вчинення корупційних діянь та протидії корупційним правопорушенням в Україні. Доведено тісну взаємодію Державної служби фінансового моніторингу із правоохоронними та розвідувальними органами в контексті виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією. З'ясовано найбільш поширені схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь, до яких належить надання фінансові допомоги у формі позик та використання готівки. Обґрунтовано необхідність посилення міжвідомчої та міжнародної взаємодії у сфері реалізації антикорупційної діяльності.

4. Здійснення оцінок сучасного стану та масштабів корупції в Україні дає підстави стверджувати, що в країні спостерігаються позитивні зміни щодо зниження рівня корупції, що підтверджується зростанням значення індексу сприйняття корупції. Однак, виявлено, що сприйняття корупції в суспільстві є більш значиме, а корупційний досвід населення має тенденцію до зростання. Доведено послаблення показників ефективності боротьби з корупцією зі сторони більшості антикорупційних органів.

5. Загрозливі тенденції щодо поширення корупції та виникнення нових схем, методів та способів вчинення корупційних діянь обумовлюють необхідність удосконалення методів боротьби з корупцією, що в умовах існуючого соціально-економічного розвитку України доцільно здійснювати в напрямку формування ефективної системи внутрішньобанківського фінансового моніторингу, шляхом удосконалення методичного інструментарію оцінювання корупції й корупційних ризиків та регламентації механізму фіксації вчинення корупційних діянь офіційною статистикою, через посилення механізмів взаємодії антикорупційних органів із Державною службою фінансового моніторингу України, шляхом удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії корупції, а також формування комплексу заходів щодо посилення відповідальності за вчинення корупційні

діяння, а також щодо ідентифікації корупційних практик та причин їх поширення в економіці, політиці та суспільстві.

6. Узагальнення міжнародного досвіду діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів дає підстави стверджувати, що в зарубіжних країнах сформовано дві основні моделі реалізації антикорупційної діяльності: вертикальна та горизонтальна, що відрізняються особливостями здійснення боротьби із корупцією. Вертикальна модель характерна таким країнам як Сінгапур, Китай та Корея, що передбачають жорсткі методи протидії корупції. Горизонтальна модель використовується високо розвинутими країнами Європи, зокрема, успішною є антикорупційна практика Швеції, Нідерландів, Фінляндії, в яких антикорупційні заходи є більш лояльними. Встановлено взаємозалежність вибору антикорупційної моделі від рівня розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеленецький В.С. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму (економіко-правовий аналіз): науково-практичний посібник. Харків: Кроссруд, 2007. 672 с.
2. Смагло О.В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. С. 1–7. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-28>.
3. Д'яконова І.І., Шиян Д.В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (34). С. 10–17.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
5. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). Державна служба фінансового моніторингу України. URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf).
6. Уткіна М.С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292–295. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/75>.
7. Бормотова М.В., Мухіна К.О. Дослідження сутності поняття фінансовий моніторинг. *Вісник економіки транспорту і моніторингу*. 2015. № 50. С. 214–217.
8. Швець Н.Р., Акритов А.А. Роль і місце фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю. *Вісник Університету банківської*

справи. 2020. № 3 (39). С. 3–9. URL: <https://ser.net.ua/index.php/SER/article/view/388/393>.

9. Глущенко О.О., Семеген І.Б., Слав'юк Р.А. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Київ: УБС НБУ, 2014. 386 с.

10. Протидія корупції як система заходів. Суб'єкти та принципи боротьби з корупцією. *Освіта.UA*. 2022. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/10621/>.

11. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

12. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія. К.: НІСД, 2006. 578 с.

13. Предборський В.А. Детінізація економіки в контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: монографія. К.: Кондор, 2005. 614 с.

14. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації: монографія. Львів: Ахілл, 2008. 660 с.

15. Losien M. Effective Prosecution of Corruption. *Asain Development Bank Series on Corruption in Asia*. Pekin, 2014. 218 p. URL: <https://www.adb.org/publications/effective-prosecution-corruption?msclkid=5504826bbddf11ecad1b877879ba9993>.

16. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій, оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія. К.: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2019. 304 с.

17. Батракова Т.І., Бланк М.Е. Вплив корупції на економіку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 25–28.

18. Офіційна сторінка Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/>.

19. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2018 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2019. 82 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit_2018_ukr.pdf.
20. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2019 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2020. 82 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2019ua.pdf>.
21. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. 76 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2020.pdf>.
22. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2021 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2022. 80 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>.
23. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2023. 32 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.
24. Типологічне дослідження «Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)». Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. 116 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf.
25. Corruption Perceptions Index, 2018. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2018>.
26. Corruption Perceptions Index, 2019. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2019>.
27. Corruption Perceptions Index, 2020. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020>.
28. Corruption Perceptions Index, 2021. Transparency International. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/2021/>.
29. Corruption Perceptions Index, 2022. Transparency International. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>.

30. Буроменський М.В., Волянська О.В., Огай М.Ю., Підкуркова І.В., Сердюк О.В. Корупція в Україні: розуміння, сприйняття, поширеність: звіт за результатами опитування підприємців, експертів та населення в цілому. Київ: Ваіте, 2018. 46 с.
31. Волосевич І. Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ, 2021. 28 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Corruption_Survey_2020_Presentation_Info-Sapiens.pdf.
32. Волосевич І. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ, 2022. 54 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/2071711358087925173_total_rev4_final_.pdf.
33. Волосевич І. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ, 2023. 59 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/2071711358087925173_total_rev4_final_.pdf.
34. Про засади державної антикорупційної політики України (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. № 1699–VII. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#n16>.
35. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки.: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
36. Живко З.Б., Головач Т.М., Гончаров Ю.В., Мартин О.М., Боруцька Ю.З. Місце фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 2 (62). С. 44–52. URL: DOI: 10.31732/2663-2209-2021-62-44-52.
37. Трепак В.М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії*

внутрішніх справ. 2015. № 2 (10). С. 233–244. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1285/1/20.pdf>.

38. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії. Дисертація на здобуття наукового ступеня д.е.н. Київ, 2015. 470 с.

39. Марчук А., Нестеренко О. Оцінка виконання антикорупційної стратегії: досягнення та проблеми: аналітичне дослідження Міждисциплінарного науково-освітнього центру протидії корупції Києво-Могилянської академії АСРЕС; ГО «Корупційний штаб». Київ, 2017. 19 с.

40. Ковбасюк Ю.В., Федоренко В.Л. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і місцевого самоврядування: монографія. К.: Ліра–К, НАДУ, 2016. 172 с.

41. Стень Д. Легалізація економіки та протидія корупції в умовах інтеграційних процесів: кваліфікаційна робота. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 83 с.